

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 73 Ekim 2020 & Volume: 13 Issue: 73 October 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

GENÇLİK, TERÖRİZM VE TASAVVUF YOUTH, TERRORISM AND SUFISM

Musa KAVAL*

Öz

Gençleri ve manevi değerleri bir toplumun en önemli vizyon ve sinerjilerindedir. Değişimin aktörü olan gençlerin değişmez sabiteleri olan dini nasıl algıdığı ve uyguladığı küreselleşmeyle birlikte bütün dünyayı derinden etkilediği görülmüştür. Medeniyet tesis etmiş İslam'ın son yıllarda terörle birlikte anılmasında gençlerin tesiri büyüktür. Zira onların dinimizleri geçmişte olduğu gibi şiddet ve savaşın hazır enerjisi olarak kullanılabilmiştir. Barış ve huzur dini olan İslam'ın günümüzde terör örgütlerinin kullandığı yöntemlere temelden karşı olmasına rağmen gençleri yanlarına çekebilmeleri sorgulanmalıdır. Eğitim başta olmak üzere artan birçok imkana rağmen gençlerin benlik ve mutluluk algılarında ciddi problemler olduğu görülmüştür. Ergenlikle döneminde olgunlaşan din ile genç kendisini, çevresini maddi ve manevi olarak önce kendini tanıması ve sonra da gerçekleştirmesi beklenir. Ancak seküler yaşamın egoist ve hedonist güdülerinin özendirmediği yaşam felsefesiyle gençler beklenenin aksine bireysel ve toplumsal mağduriyetler yaşamaktadır. Gençlerin mağduriyetlerinin; dinamik şekilde taşıdıkları değişim arzusunun dini gibi güçlü ve meşrulaştırıcı unsurla birleştirilerek, şiddet ve teröre evrildiği görülmektedir. Anadolu İslam'ının temel yorumu olan tasavvuf, samimiyet ve hoşgörüyü ilahi aşkla mezcederek birey ve toplum hayatını önemli katkılar sunmuştur. Gençlerin aktif olarak kullanıldığı terörün sebep ve sonuçlarını tasavvuf geleneğinin geçmiş uygulamalarından yararlanılarak yönetilmesi mümkündür. Bu çalışmada gençlerin yanlış ya da eksin din algılarından beslenen şiddet ve terörün engellenmesi için tasavvuf geleneğinden nasıl yararlanabileceğine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gençlik, Şiddet, Terör, Tasavvuf, Din.

Abstract

Its youth and spiritual values are among the most important visions and synergies of a society. It has been observed that the youth, who are the actors of change, have deeply affected the whole world in the course globalization because of their perception of religion with its constants. Young people have a great influence on the mention of Islam, which has established civilization, together with terrorism in recent years. Because their dynamism can be used as the ready energy of violence and war as in the past. Although Islam, the religion of peace and tranquility, is fundamentally opposed to the methods used by terrorist organizations today, it should be questioned that how they can attract young people to their side. Despite many opportunities, especially education, it has been observed that there are serious problems in personality and happiness perceptions of young people. With the religion that matures in adolescence, the young person is expected to first recognize himself, his environment materially and spiritually, and then realize himself. However, with the life philosophy encouraged by the egoist and hedonist motives of secular life, young people experience individual and social victimization contrary to expectations. Young people's victimization; it is seen that the desire for change, which they carry dynamically, has evolved into violence and terror by combining it with a strong and legitimizing element such as religion. Sufism, which is the basic interpretation of Anatolian Islam, made significant contributions to individual and social life by sacrificing sincerity and tolerance with divine love. It is possible to manage the causes and consequences of terrorism, in which young people are actively used, by using the past practices of the Sufi tradition. In this study, it is mentioned how young people can benefit from Sufism tradition in order to prevent violence and terrorism fed by false or defective perceptions of religion.

Keywords: Youth, Violence, Terror, Mysticism, Religion.

* Doç. Dr., Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kavalmus@hotmail.com, Orcid: 0000-0001-8784-7762

1.Giriş

Kur'an-ı Kerim'de Kehf Sûresi'nde imanları uğruna toplumdan soyutlanarak mağaraya sığınan gençlerin cesaret ve azmi kerametini ötesinde bir örneklik teşkil etmektedir (Kehf; 18/10, 13). Aynı sürede bu defa Hz. Musa'ya Hz. Hızır ile buluşması için yoldaşlık eden kimi müfessirlerce Hz. Yuşa olan genci görürüz. Hz. Musa'nın, Firavun'a karşı verdiği mücadelede en büyük desteği veren gençler gibi onun ledünni ilme dair yolculuğunda yine bir gencin yardımcılık etmesi dikkat çekicidir (Kehf; 18/60, 62). Zahiri ve batını seyrinde Hz. Musa'nın yanında gençlerin olması toplumlar için değişim ve hedefe ulaşmanın sosyolojik bir gerçekliğinin işaretidir. Kitleleşme dönüştürme için gençlerin azim ve cesaretinin kişisel hayat hikayesine vurulduğunda ideal gençlikle özdeşleştirilebilecek şahsiyet olarak Hz. Yusuf karşımıza çıkar. Yusuf Sûresi'nde kendi kardeşlerinin kıskançlığı yüzünden ailesinde başlayan imtihanı kuyu ile sonuçlanmış. Edindiği yeni evinde bu defa şehvetin hilesine karşın zindanı tercih etmiş, yıllarca hapis kalmıştır. Gerek kuyuyu atılma gerekse de zindana mahkum edilme süreçlerine sebep olan sevgi duygusunun gençlerin hayatlarında ölçüden uzaklaştığında nelere mal olduğunun görüldüğü kıssada, Allah'ın Hz. Yusuf'u rüya vasıtasıyla duygusal ve bilişsel olarak desteklediği görülür. Kuyudan ve zindandan felaha kavuşma evresinde ilahi mesaja açık içsel saflığı koruma gayretinin Allah'ın nusretiyle şaşırtıcı bir ihtişam ve hizmete dönüştüğü müşahede edilir. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın hayvani nefsi tarif ederken ifade ettiği temel vasfından olan gadabı Hz. Yusuf kendi öz kardeşlerinin elinden, şehveti ise hayır ve evlatlık sevgisine meharz olması beklenen yeni hanesinde tecrübe etmiştir (Bkz. İbrahim Hakkı, 1999, 206). İki yuvasında da tecrübe ettiği bu acılarla büyüyen Hz. Yusuf bedensel ve ruhsal gelişim sürecinde özümseme becerisini üst seviyede kullanmış, maddi ve manevi her nimet, ki maruz bırakıldığı gadap ve şehvet hileleri de buna dahildir, onun nefsiyle uyumlu bir şekilde kendisini zahiri ve batını açıdan güzelleştirmiş ve geliştirmiştir (Bkz. Atay, 1997, 5-7). İlahi mesajları barındıran rüya bilgisiyle desteklenen gelişim sürecinde nefsin, kötü örnekler üzerinde tecrübe ettiklerinden sonra eriştiği aklanma, aydınlanma ve yüksek ahlaka rağmen "Yine de ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, Rabbinin acıyıp koruması dışında, daima kötülüğü emreder; şüphesiz Rabbin çok bağışlayan, pek esirgeyendir." (Yusuf, 12/ 53) diyebilmesi ideal özümsemenin tezahürüdür. İslam ahlakının öğrettiği bu mücadeleyle olgunlaşma geleneği şiddetin aksine yapıcı, uzlaştırıcı, yaklaştırıcı, dönüştürücü ve etkileşimli gelişmeyi doğurmaktadır.

Hz. Peygamber'in hayatına bakıldığında, yetim ve öksüz büyümesi, İslam öncesi ve sonrası yaşadığı sosyal çevrede olumsuzluklara karşı sergilediği tavır, gençlerin İslam'a olan azim ve cesaretleri benzerlik göstermektedir. İnsanlık için üsve-i hasene olarak işaret edilen Hz. Peygamber'in öncelikle gençler tarafından çok iyi anlaşılması zaruridir. Zira ideal örnekliğin sabitesi ve rol modeli olan peygamberlerin gelişim evreleri bireysel-toplumsal, duygusal-zihinsel, bedensel-manevi açıdan gençlerin kılavuzu, rol modelidir. Örneğin Hz. Yusuf'un kardeşlerinin yaşadığı kıskançlık buhranının doğurduğu sonuç maalesef çok daha komplike sorunlara yol açmaktadır. Toplumumuzda sık karşılaşılan aile içinde çocuklar arasındaki kıyaslanmasız başlayan ve sonrasında okul çağında arkadaşlarıyla devam eden kontrolsüz kıskançlığın kardeş ve akran şiddetine evrildiği görülür. Okul ve aile içi sorunlara sebep olan aşırı kıskançlığın körpe zihinlerde kardeşinin ya da arkadaşının zarar görmesi hatta ölmesini istemeye kadar varmaktadır (Kaval, 2016, 85-87). Nefs-i emmarenin kıskançlık, hasislik, kin ve öfkeyi gibi özellikleri vardır (Özgül, 2005, 40-41). Çocuk bile olsalar bedensel, duygusal, duygusal ve zihinsel benlikleri olmaları hasebiyle çocuklar nefsi-i emmarenin basit dürtülürüne yoğun şekilde maruz kalırlar. Bunun üzerine taze beyinlere kendilerini tanıyıp güzel ve doğru olanı göstermeyip, aksine gelip geçici ve az bir geçimlik olduğu ilahi bir hakikat olarak bildirilen dünya hayatının merkeze alınarak hedef tayin edilmesi doğal olarak birçok soruna sebep olacaktır.

Aile içi şiddet, çocuk istismarı, okulda şiddet, akran zorbalığı, okul terörü, çeteleşme, şiddet eylemleri, ulusal/uluslar arası terörizmde gençlerin kullanılması gibi giderek artan ve ülkeler için insan kaynakları ve ekonomik açıdan büyük bir sorun olarak tarif edilen bu durumun sağlıklı değerlendirildiğini söylemek mümkün değildir. Dünya genelinde sergilenen ikircikli yaklaşımlara dair birçok başlık altında eleştiri getirilebilir. Ancak konumuz ile sınırlı kalmak kaydıyla öncelikle gençlerin beklenti ve ihtiyaçlarının insanın öz varlığı ve yaratılış gayesine uygun şekilde objektif olarak dikkate alınmadığı; aksine çoğu gencin şiddetin ve terörün tarafı ya da mağduru olduğu görülür. Uluslararası bir hüviyete evrilen terörün ülkeler nezdinde ortak bir tanımının dahi yapılamamış olması küreselleşmenin zirve yaptığı günümüzde başlıbaşına sorgulanması gereken bir gerçektir. Zira küreselleşen dünyanın uluslararası normlarının her alanda belirli standartlara bağlandığı düşünüldüğünde yaşanan kavram karmaşasını anlamak güçtür. Soğuk Savaşın ardından İslamofobiya, din radikalizm ve onların bir sonucu olarak dini terörizm müslüman coğrafyasında tartışmalarının kesilmediğini biliyoruz. Yerel dinamiklerin küresel çapta tesiri olabilecek şekilde terörize edilmesi, vasıflarının ortaya konulması ve çözüme kavuşturulmasına dair gayretlerin siyasal

söylem içerisinde değerlendirilmektedir. Siyasal yönü olduğu tartışma götürmez şiddet ve terörizmin iddia edildiği üzere sıklıkla dini muhteva ile koşut sürdürülmesi ancak çözüme dair dinin gözden ırak tutulmasını anlamak güçtür. Bunun ötesinde kimi çevreler tarafından modernizm ile birlikte hayatın çoğunlukla seküler anlayışla düzenlenmesinin ardından ortaya çıkan istenmeyen sonuçların yok sayılan dine atfedilmesi ya da en azından dinin dogmatik tarafının radikalizmi beslediğini ifade etmek ne derece doğrudur?

Şiddetin ailede görünen ilk örneklerinin kamusal alana doğru evrilmesinde kuşkusuz birçok etken rol oynamaktadır. Modern dönemde eskisi kadar olmasa da dinin, bireyin iç dünyası ve yaşadığı sosyal çevredeki etkisinin sonuca tesiri olduğu şüphe götürmez. Bu anlamda terörün dini motivasyonla bulunduğu zihinsel ve duygusal alanlara dair sağlıklı değerlendirmeler en az siyaset mülahazalar kadar önemlidir. Son dönemde gerek ülkemiz gerekse diğer müslüman ülkelerde şiddet ve terör olaylarının sıklıkla bir takım dini gruplar üzerinden tartışıldığı değerlendirildiği takdirde din anlayışının değişen dünyada gözden geçirilmesini elzem kılmaktadır. Dini anlayış ve yaşantıda tarihsel süreç itibarıyla tasavvufi yorum önemli bir özgünlük sergilemişken günümüzde ortak bileşkenin bir sonucu olarak tartışmaya dahil edilmemiştir. Hatta tasavvufi yorumu benimsediği düşünülen bir takım grupların kötü örnekleri zaman zaman eleştirilse de tarihimizde ve medeniyetimiz önemli izleri olan tasavvuf ilmi çözüm gayratlerine ortak edilmemiştir. Kanuni düzenlemelerden kaynaklanan bir takım eksiklikler dinin doğru anlaşılması ve yaşanmasındaki problemler alanlarda geleneksel tasavvuf anlayıştan mahrum kalmakta, tekerrür eden olumsuzluk dine karşı toplumsal nazarı menfi etkilemektedir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yararlı birçok faaliyette bulunan tasavvufi kurumlardan bazılarıyla yaşanan sorunlardan ötürü o dönemlerde de kimi mistik oluşumlar sorgulanmışlardır. Hemen bütün dinlerde görülen mistik yapıların zaman zaman tartışıldığı tarihsel bir gerçektir. Terörizm anılan nadir tasavvufi eğilime sahip oluşumların hilafına günümüzde kendilerini cihatçı olarak tarif eden selefi düşünce terörizm ortak ağı olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla günümüzde dikkatleri cezbeden dinsel terörizmle birlikte nadiren ancak selefi gruplar tarafında tekfir edilen tasavvufi yoruma dair modern yaşamın dayattığı açmazlar ışığında değerlendirmeler yapılacaktır.

2.Gençlik ve Şiddet

21. yüzyılda eğitim ve insani değerlere dair şahit olunan şaşırtıcı gelişme ve yeniliklere rağmen dünya genelindeki verilere bakıldığında gençlik şiddetinin hiçbir sınır ve sınıf tanımadığı, cinsiyetler arasında farklılık gözetmediği görülür. Örneğin savaşın yaşandığı Irak'ta 2012 yılında öldürülen çocuklardan daha fazlasının, refah seviyesi en yüksek ülkelerden A.B.D.'nin Baltimor şehrinde yılın ilk yarısında vahşi cinayetlere kurban gittiğini şehrin savcısı ilan etmiştir (Seifert, 2012, XII). Ülkenin Adalet İstatistikleri Bürosu'nun verilerine göre diğer yaş gruplarına oranla gençler en fazla şiddet içeren suçlara maruz kalan kesimdir (2009). Yine A.B.D.'de her yıl silah şiddetinin maliyeti 100 Milyar \$'ı bulmaktadır (Cook&Ludwig, 2002). Bunun dışında üçüncü dünya ülkeleri haricinde A.B.D. en yüksek genç şiddeti oranına ve çoğu gelişmiş ülkeden daha fazla hapis cezasına çarptırılmış gence sahip ülkedir. Ülkelerin ortak değerlerini öğreten ve arzulanan vatandaşları yetiştirmekle görevli okullarda, okul dışındakinden iki kat daha fazla şiddetin uygulandığı tespit edilmiştir. Her üç öğrenciden birinin okulda zorbalığa maruz kaldığı ülkede çeteler oldukça yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Her bir eyalette yaklaşık 1 milyon çete üyesi ve gangsterin bulunduğu düşünülmektedir (Seifert, 2012, XV). 20.000'den fazla çetenin yaklaşık 1 milyon üyesinin ülkede etkili şekilde faal oldukları, federal ve yerel suçların %58'ini işledikleri ve giderek artan bir yönelim gösterdikleri rapor edilmiştir (National Gang Intellegency Center, 2009). Ülkede şiddetin her bir mağdur vatandaş başına ülkeye maliyeti 221 \$'dır (Catalano, 2006). Ülkede toplam 425 Milyar \$'a mal olan şiddetin insan kaynakları açısından zararı ise çok daha büyüktür. Zira her yıl yaklaşık 93.000 genç, çocuk adalet tesislerinde tutulmaktadır (Sickmund ve diğerleri, 2008).

Birçok açıdan dünyanın gelişmiş ülkesi ve eğitim seviyesi itibarıyla bilim ve teknoloji ihrac eden ülkesi olmasına rağmen A.B.D.'nin gençlik ile ilgili sorunsalının diğerlerinden daha iyi olduğu söylenemez. Modernizmin salık verdiği konforun hazzından istifa etmeyi başat yaşam gayesi olarak benimsedikleri için günümüzde hemen her toplum tarafından eleştirilen gençlerin çarpıcı bir örneği şu olay olmuştur. Milenyumun hemen başında 2001 yılında Dartmouth Üniversitesi'nden iki profesör New Hampshire'daki evlerinde biri 17, diğeri 18 yaşında olan iki genç tarafından öldürülmüştür. Profesörleri öldüren gençler cinayeti para için işledikleri kabul etmişlerdir. İşin tuhaf yanı gaspetmek istedikleri 10.000 \$ ile sıkıldıkları şehirden uzaklaşmak ve biraz eğlenmek adına Avustralya'da tatil yapmak için cinayeti işledikleri söylemeleri olmuştur (Butterfield, 2002).

Modern felfesenin doğurduğu küresel kapitalizmin şekillendirdiği egoist ve hedonist eğilimlerin yaygınlaştığı günümüz dünyasında gecikmeli dahi olsa benzer hikayeleri duymak maalesef yaygınlaşmıştır. Örneğin ülkemizde gençler üzerinde yapılan en kapsamlı çalışmada gençlerin geleceğe dair hedeflerinin

gerçekleşmesinde, mutluluğun yakalanmasında paranın başat motivasyon olarak belirtildiği görülmüştür (Gençlik Araştırmaları 2018:16). Sosyo-ekonomik açıdan daha düşük imkanlara sahip çocukların psikolojik açıdan daha içine kapanık ve aşağılık duygusuna daha fazla sahip olduklarından sosyal açıdan daha az arkadaşlarının oldukları tespit edilmiştir (Cole ve Morgan, 2001, 205).

Birçok uzman tarafından küreselleşmenin bir sonucu olarak imkanların geç elde edildiği toplumlarda biraz daha geç tecrübe edilen bu sürecin ülkemizdeki tesirleri ilerleyen zamanlarda daha fazla etkili olma potansiyeline sahiptir. Daha önce tecrübe edilmiş bütün gerçekler, şiddete varan olumsuzlukların köklerini kazımak için 0-10 yaş arasında çocukların eğitilmesinin elzem olduğunu ortaya koymaktadır (Seifert, 2012, XVI). Varılan bu sonuç yukarıda ele alınan Hz. Yusuf kıssasının zaman ötesi evrensel hakikatinin tekrarından başka bir şey değildir. Hz. Yusuf'a şiddet uygulayan kardeşleri aynısını yaşları ilerleyip olgunlaştıklarında benzer kötülüğü kardeşleri Bünyamine iftira atarak sürdürme eğilimini göstermişlerdir. Çünkü nefis-i emmarenin temel behimi eğilimlerinden olan kötü duygularını şiddetle tatmin etme bir alışkanlık haline dönüşmüştür. O nedenle şiddetin değerlendirilmesi, tedavi edilmesi ve önlenmesinde gözden kaçabilecek ihmaller büyük oranda şiddetin artmasına vesile olmaktadır. (Widom ve Maxfield, 2001). Örneğin 2014 yılında 276 kız öğrenciyi kaçırmayıyla dikkat çeken Boko Haram tarafından beyni yıkanan çocuklar kendi ebeveyllerine karşı şiddet uygulayacak, intihar bombacısı olacak şekilde kandırılmaktadır. Eğitim seviyesinin düşük olduğu Afrika ülkelerinde Ugan'da 1987 yılından beri 20.000'den fazla çocuğun Hıristiyan Tanrı'nın Direniş ordusu tarafından kaçırılıp çeşitli şekillerde kullanıldığı rapor edilmiştir (Human Rights Watch, 2003). İşid'in Iraklı binlerce çocuğu hizmetlerinde ve savaşı yetiştirmek üzere yetimhane, okul ve hatta evlerinden çalmışlardır. İslam'ın savaşta dahi düşmanın yaşlı, kadın, çocukları ve hatta mallarına zarar vermeme ilkelerini çöneyerek 2014 yılında Sincar'da binlerce Yezidi çocuğu kaçırmayı dünya kamuoyunun tepkisini çekmiştir (Vale, 2018).

Eğitmeden uzak kalmış yalnız çocuklar terörist gruplar için hayati öneme sahiptir (Bloom ve Horgan, 2019). Korunma içgüdüyle onları sadıl bir asker konumuna getirmek kolaydır çünkü hiç bilmedikleri kişileri aldıkları ideolojik eğitim, uyuşturucunun etkisiyle düşman olarak görebilmektedirler (Human Rights Watch, 2008). Yaşlarından ötürü hiçbir polis kayıtları olmaması ve insanların onları tehdit olarak algılamalarını büyük bir istismarda kullanan bu tür yapıların hiçbir dinde yeri olmayan yöntemleri kullanıyor olması kadar bu tarz işleri sıradanlaştıran bu örgütlerin herhangi bir dine atfedilmesi de şaşırtıcıdır.

3.Ergenlik Dönemi ve Din

Birey psikolojisi açısından bakıldığında fiziksel değişimle birlikte zihinsel, duygusal ve ruhsal algının dönüşmesiyle birlikte ergenlik bir kriz dönemi olarak görülür (Tuncay, 2000, 237). Günümüz gençliği üzerinde yapılan önemli araştırmaların desteklediği üzere ergenlik; fırtınalı ve stres yüklü bir evre olarak tarif edilmiştir (Gander ve Gardiner, 1995, 404). Zira büyümenin hızla gerçekleşmesinin yanı sıra cinsel gelişmeyle birlikte yoğunlaşan hormonal salınımın ergenin duygu, tutum ve davranışlarında ciddi farklılıklar ortaya koymasına neden olur (Hurlock, 1987, 120-123). Üzüntü-sevinç, korku-heyacan duygularının yoğunluğu, duyguların istikrarsızlığı, hızlı duyguların-sönme, aşırı hayalperestlik, yalnız kalma, tedirginlik, huzursuzluk, heyecanlanma, isteksizlik ergenleri yıpratmaktadır (Yazıcıoğlu, 2013, 92-93). Aşırılık ve değişkenlik arz eden bu duyguların gençlerin içsel bir çatışma yaşamalarına sebep olması doğaldır.

Toplumsal bir varlık olması nedeniyle bireyin ergenlik döneminde maruz kaldığı kriz sosyal alanda da karmaşa yaşamasına sebep olmaktadır. Kendini keşfedip çevresine onaylatma isteğinin getirdiği fırtınalı eğilim bireyi içinde yaşadığı bir takım sosyolojik ve kültürel dinamiklerin tesirine icbar etmektedir (Karaşahin 2012, 241). İçine doğduğu ailenin dışında fark edilmeye, takdir görmeye ciddi ihtiyaç hisseden ergen için arkadaşları artık birincil etkili sosyal çevresi olmuştur. Bu ihtiyacını ailesinde gideremeyen genç gerektiğinde ailesini karşına alarak, onları acımasızca ve yoğun eleştirerek arkadaşlarıyla gidermeye yönelebilir (Yazıcıoğlu, 2013, 94). Sosyal çevresindeki hızlı ve oldukça yoğun duygularıyla yaşanan bu değişim ergen için psikolojik olduğu kadar toplumsal alanda da krize sebep olabilmektedir. Ayrıca bu dönemde toplum, ergenden; çocukluktan çıkıp yetişkinlik rol sorumluluklarını beklediği ara bir dönemdir (Yazıcıoğlu, 2013, 90). Bütün bu içsel ve dışsal yeterlikler ile beklentiler arasındaki uyum ve erişilebilirlik aslında gencin yaşadığı kriz ile doğru orantılıdır. Bu koralasyonun ortaya koyduğu doğru, ergenin kendine ve çevresine karşı verdiği benlik mücadelesidir.

Ergenin, birey olma mücadelesini verdiği süreçte psikolojik, sosyolojik ve kültürel olarak önemli çatışmalar yaşadığını değerlendirdiğimizde bütün bu unsurlarla yadsınamaz güçlü bağı olan din olgusunun

da etkilenmesi kaçınılmazdır. İnsan yaşamının bir bütün olması nedeniyle doğum öncesinden başlayarak dini yaşantının, kişinin öz varlık ve ilah algısı bağlamlarında önemli etkileri vardır. Hatta mutasavvıflar, bireyin dini ve dünyevi hayatının baba ve ataların yaşamından etkilenebileceğini savunarak ebeveynlere muttalık yolunda neseb açısından da önemli bir mesuliyet yükleyerek, manevi yaşantıda hassasiyet izhar etmişlerdir. Bu anlamda Hz. İbrahim'in, Hz. Yakub'un, Hz. Musa'nın, Hz. Zekerriyya'nın soylarının Allah tarafından seçilmesi, Hz. Meryem'in adanmışlığının, Hz.İsa'nın Kelimullah olarak tarif edilmesinin vesilesi olarak gösterilebilir (Meryem, 19, 2-63). Bu manada tasavvuf telakkisi bireysel ve toplumsal manevi gelişimi birbirleriyle yakından ilişkili ve çok erken bir zamanda değerlendirmeye almıştır.

Ergenlik döneminde bireyin bizzatı kendi bedeni üzerinden giriştiği çatışma sürecinde yeri geldiğinde en yakını olan ailesini de karşına alabildiği bu evrede diğer bütün alanlarda da görüldüğü gibi dini yaşantı ve anlayışta ciddi yansımalar görülebilmektedir. Dini sorumluluğun akli gelişimle başladığı bu evre manevi olarak daha deruni bir uyanış ve dönüşüm olduğu gibi aynı zamanda bu gelişimin icbar ettiği karşıt olarak dini şüphe ve kararsızlığı da beraberinde tecrübe ettirmektedir. 14-18 yaşları arasında görülen dini şüphe ve çatışmalar dini gelişim açısından oldukça önemlidir (Hökelekli, 1988, 73). Zira bu dönemde doğal gelişim sürecinin bir sonucu olarak ergen etkin, özgün ve bilinçli olarak inanma faaliyetlerine hazır konuma gelmiştir. Fitri bu potansiyelin doğru şekilde tatmin edilmemesi ilerleyen yaşamında ergenin bütün hayatına yansiyacak psikolojik problemlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Örneğin, Hz. Yusuf'un kendisinden büyük olan ergen kardeşlerinin kontrol edilmeyen kıskançlığının dinin en büyük günahlarından birini kendi kardeşlerine takbit etmeyi düşünmeleri ve ondan sonraki yıllarda yaşananlarda görüldüğü üzere. Dolayısıyla dini duygulanım ve düşünce dünyasındaki eksiklik ya da hatalar sadece dini alanı değil bütün yaşamı etkileyecektir. (Hökelekli, 1985, 50).

Uzmanlar tarafından gelişim açısından tabi olarak yorumladıkları dini şüphe bilişsel olarak da doğal karşılanır (Hökelekli, 1988, 80). Ergenin kendisi ve ailesiyle dahi değişen ihtiyaçlar doğrultusunda kendi mantığına paralel geliştirdiği bu çatışmaları sürecin bir gelişimin karşıt unsuru olarak görülmesi beklenebilir. Ancak bu dönemde ergenin duygusal ve toplumsal yaşamında karşılaştığı krizler yanlış dini bilgiler, hurafeler, kaba ve sert irşad dili, anlatılan ile yaşana arasındaki çelişki, dini temsil edenlerin kötü örneklikleri gibi faktörler ile desteklendiğinde ergeni dinden uzaklaştırabilmektedir (Hökelekli 1983, 34-6). Öte yandan Fitri olan şüphe ve sorgulama Hz. İbrahim'in hakikati samimi olarak bulma gayretini Haniflikle neticelendirdiği düşünüldüğünde şüphe, imanun kemal bulmasında diğer bir araç olarak görülebilir. Ayrıca Hz. İbrahim'in ve Ashab-ı Kehf'in inançlarına aile ve toplumun sergilediği tavır onları yollarından geri çevirmemiş aksine sadakatlerini büyütüp toplumdaki ayrılmak pahasına kendi şahsiyetlerini ikmal etmelerini itici bür güç olmuştur.

Yukarıda ele alındığı üzere ergenin dini yaşantısı ilk önce ailede şekillendiği için sonrasında yaşanan kriz ve gelişim sürecine hazırlık mahiyetindedir. Modern dönem gençliğinin aileye ve topluma karşı isyanın arttığı yönündeki genel eleştiriler doğal olarak geçmiş dini yaşantıya projeksiyon sunmaktadır. Zira din, manevi bağlanmanın ötesinde tercihlerin kişisel arzu ve isteklerden ziyade ilahın emirlerine matuf olmasıdır. Ergenlik döneminde ortaya çıkan bağımsızlık duygusu kimi zaman isyana evrilebilmektedir. Bu durumda ergen dinin bir emri olan ebeveyn itaat ve onlara iyilik yapmaya muhalif tutum ve davranışlara yönelebilmektedir (Kula, 2002, 66-67). Bu manada toplumsal isyan ve teröre evrilen gençlik hareketlerinin ailede tecrübe edilen dini yaşantıyla ilişkisine dikkat edilmesi gerektiği düşünülebilir. Kaldı ki şiddet ve teröre bulaşmış bireylerin ciddi oranda ailede yaşanmış olumsuzluklardan beslendiği kabul edilir. Dolayısıyla ailenin dini bilgi ve yaşantısı ergenin yaşayacağı krizlere karşı geliştireceği tepkilere kaynaklık edebilmektedir. Örneğin İslam dini anne-babaya itaat etmeyi ve onlara iyilik yapmayı emretmiş, manevi olgunluk ve cennetin vesilesi olan bu emir aile içerisinde duygusal ve zihinsel doygunlukla tecrübe edilmediğinde topluma yayılan zulmün ilk numunesi olabilmektedir. Zira ilk itaat ve teslimiyetin anne-baba rollerine karşı sergilenmesi aslında dini öğretilerde Allah'a ve peygamberine karşı ileriki yaşamın bütün alanlarında sergilenmesi beklenen itaatın ön hazırlığı gibidir. O yüzden Allah'ın rızasının, anne ve baba hoşnutluğunda; gazabının da yine anne ve babayı öfkenlendirmekte olduğu (Tirmizi, Bir, 3/1899) gerçeğinden hareketle bütün hayatı etkileyecek bir geçişin habercisi olabilir. Elbette bu süreçte anne ve babanın dini algı, bilgi ve yaşantı biçimlerinin etkisi de dikkate alınmalıdır. Aksi takdirde ergenin kendilerine karşı işlediği günahın müsebbibi olmaları bundan sonraki fitri çatışmasında sorumluluğuna ortak olmalarına yol açabilir.

Ergenlik döneminde gençlerin iç çatışma yaşamalarının bir sebebi de günah işlemeye neden olan bir takım duygu ve arzulara sahip olmalarıdır. İçerisinde yetiştikleri toplumsal normlara büyük oranda etki eden dini hakikatlerden doğan günah-sevap, iyi-kötü, güzel-çirkin ikilemi içerisinde kalan genci zaruri olarak bir mücadele içerisine sokar. Manevi gelişimin zıt etkenleri ve birbirini yükselten bu çatışma sonraki

yaşantılara örneklik etmektedir. Zira genç çocukken tam olarak anlam veremediği dinin ahlaki ve soyut değerlerini fitri olgunluğun sağladığı günah-tevbe dengesiyle duygusal olarak tecrüne etmeye başlar (Wulff, 1996: 57). Günah içeren duygu ve isteklerin zirve yaptığı bu dönemde gencin suçluluk duygusu onun çekingenlik ve kendine güven algısında önemli bir etkiye sahiptir. İçre kapanan genç bu dönemde verdiği iç hesaplaşmanın yanında kabul görme, fark edilme ve takdir edilme gibi olumlu sosyalleşme ihtiyacını da karşılamak durumundadır. Cinsel arzuların zirveye ulaştığı bu dönem beraberinde pişmanlık ve tevbeyle birlikte ahlakilik kavramlarını doğurur. Günahkar algısı ergende baskın hale geldiğinde genç kendini kötü, güçsüzlük ve yaşın getirdiği erken pes etmeyle birlikte mücadeleden vaz geçme eğilimde bulabilir (Hökelekli, 1993, 274-279). Halbuki, başa gelen en kötü olaylarda bile dini öğretinin içerdiği şeytan, nefis, tevbe, bağışlanma gibi kavramların hikmeti yol gösterici olacaktır. Örneğin Hz. Musa henüz gençken kendi kabilesinden olan biriyle Firavun'un kabilesinden olan iki kişinin kavgasını ayrıken yumruk atmak suretiyle ölümüne sebep olduğu olayda vahyin önerdiği ideal çözümü müşahede ederiz; "Musa, ahalisinin fark edemeyeceği bir vakitte şehre girdi. Orada, biri kendi halkından, diğeri düşman taraftan olan iki adamın birbirleriyle kavga ettiğini gördü. Kendi halkından olan kişi, düşman taraftan olana karşı ondan yardım istedi. Bunun üzerine Musa ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu; sonra şöyle dedi: "Bu şeytanın işidir; o gerçekten ayartıcı ve apaçık bir düşman! Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim; beni bağışla!" Allah da onu bağışladı. Çünkü O, gerçekten çok bağışlayıcı ve çok esirgeyicidir. Musa, "Rabbim! Bana lütfettiğin nimetler hakkı için suçlulara asla arka çıkmayacağım." dedi." (Kasas, 28/15-17). Hz. Yusuf'un, vezirin karısının arzusunun sonucunda atılan iftira mazuz kalması ve sonrasında yaşadığı zorlukların ileride hikmete tebdil edilmesi de güzel bir örnektir. Nefsin ve şeytanın, insanın ruhsal yanından ayrı ve düşmanı olarak tanımlanması gencin kendisini tamamen kötü algılamaması ve içinde yaşadığı çatışmada düşmanlarını tanıması hem kendilik algısına hem de mücadelesinde ona güç kazandıracaktır. En büyük zorluklara maruz kalarak kemal örneğini sergileyen peygamber kıssaları gençlerin mücadelesinde bu defa dışsal motivasyonun güdüleyicisi olarak işlev görecektir. Zaten gençlerin dini şüphe ve tereddütleri büyük oranda beslendiği husus dinin ve emrettiği değerlerin günlük hayatta karşılık bulup bulmamasıyla ilintilidir (Jersild, 1974: 395). Hz. İbrahim'in atalarının dininin kendilerini koruyacak putlarını örnek göstererek eleştirmesinde olduğu gibi gençler kendilerine salık verilen dini yaşamlarında duygusal, zihinsel ve sosyal olarak tatmin edici bulmak ister. Dinin iman gibi soyut ve teorik yanına karşılık gelen amel ve ahlaki tarafını manen doymuş şekilde tatmin etmeyen sorgulamak durumundadır. O nedenle peygamberlerin örneği, onların sünneti dönemin şartlarına uygun yaşantılarla sunan salih kişiler gençlerin dini değer ve düşüncüleri ikmal etmelerinde büyük önem arz etmektedirler. Aksi halde sadece vaazda kalmış öğretiler, aksi yönde davranışlar üzerinden dinin aslını sorgulanmasına neden olmaktadır.

Bu dönemde en yatkın olunan günahlar dahi ergenin olgunlaşması ve kendini zıt meyilleriyle birlikte doğru şekilde geliştirmesi mücadelesinin bir parçası olduğunun öğretilmesi gereklidir. Zira ergenin bizatihi kendi bedeni ve çevresiyle geçmişi ve geleceğiyle verdiği/vereceği mücadeleyi en güzel özetleyen ayet şudur; "Nefse ve ona bir takım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim ki, nefsinin kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklerle gömen de ziyan etmiştir." (Şems, 91/9-10). Olaki bu uğraşta kimi zaman zayıf düşüp ümitsizliğe kapıldığında onu en iyi tanıyan ve rahmet eden Allah şöyle buyurur; "Kim yaptığı zulüm ve haksızlıktan sonra tövbe edip halini ve işini düzeltirse, Allah tövbesini kabul eder; çünkü Allah gafurdur, rahimdir." (Maide, 5/39). Bir başka ayette "Allah tevbe edenleri sever, temizlenenleri de sever." (Bakara, 2/222). Kirlenmek ve günah işlemenin dahi sevmeye vesile edilebileceği günah ergen için ilahi bir fırsat olarak görülmelidir. Hz. Peygamber; "Bütün Ademoğulları günahkardır, günahkarların en hayırlısı ise tevbe edendir." (İbna Mace, Zühd, 30) buyurarak fitri zaafın imkana dönüştürüleceğini müjdelemiştir. Dönüşüm ve gelişim yolunda hayır ve şerri zıtlar halinde kullanılabileceği imkanın en güzel ifadesi ise bir hadiste Hz. Peygamber tarafında şöyle ifade edilmiştir; "Eğer siz günah işlemeseydinin, Allah sizi helak eder ve yerinize, günah işleyip, peşinden tevbe eden kullar yaratırdı." (Müslim, Tevbe, 9-11)

Ergenlik döneminde yaşanan bireysel, sosyal ve kültürel krizin kesişim merkezi olarak düşünülebilecek dini ve ahlaki değerlerin çocukluk döneminde doğru şekillenmemesi genci kendisiyle en güçlü benzerlik kurabileceği arkadaşlarına yönelmesine sebep olacaktır. Ailede daha önce yeterli daha önce küçük dahi olsa çözüme kavuşturabilme becerisi kazanılmamış müşküller ergeni kendisini ispatlamak adına dış unsurlara sevk edecektir. Zira ailede henüz daha çocukken kazanılan ilişki ve uyum kurma becerisi ileride dışarıya transfer edildiği için oradaki eksiklik dışarıya koşulsuz bir bağımlılığa evrilebilir (Bkz. Adasal, 1973, 88). Dolayısıyla ergenin kendisine en çok benzeyen, kendisine sevgi gösteren ve empati karşılığını fazlasıyla bulabileceği arkadaş çevresinin dini değerlere karşı tutumunda belirleyici olacaktır

(Bkz. Kılavuz, 2002, 251). Ailesinden sonra büyük oranda etkilendi arkadaş çevresinin sahip olduğu dini ve ahlaki değer sistemi ergenin dünyasına yansiyacaktır.

4.Aile ve Tasavvuf

Alınan dini eğitim ergenin inanç, tutum ve davranış edinmesi, onları geliştirmesi ve benimseyeceği kişilik yapısında olumlu kazanımlar edinmesine vesile olmaktadır (Hökelekli, 1986, 50). Kapitalizm öncülüğünde gelişen seküler küreselleşmenin birey hayatındaki hakim baskısı ergenliğin, toplum ve kültür yapısına bağlı olarak farklı şekilde gelişim göstermesi gerçeğini ortadan kaldırmıştır (Bkz. Adams 1995, 75). Bu durumun bir sonucu olarak hangi bir topluluk gözlemlendiğinde birbirinden çok büyük farklılıklar ortaya koymayan, birbirinden haberdar ve etkileşimde bir gençlik kitlesine rastlanır. Dinin, hayattan büyük oranda çıkarılarak belirli sınırlar dahilinde bireysel bir alana indirildiği bu yeni düzende gençliğin sorunları ve onların sebep olduğu şiddet ve terörden bahsederken dini referanslar üzerinden bir tanımlama gidilmesi izaha muhtaç bir durumdur. Küresel sistemin kapitalist mantıkla dayattığı yeni dünya düzeninde adeta yok sayılan dinin bir şekilde zuhur eden sorunların kaynağı olarak gösterilmesi ve revizyona gidilmesi ihtiyacında yine aynı motivasyonla karşılaşılması çözümün değil; aksine yeni sorunların doğmasında neden olmaktadır. Günümüz Türkiye'sinde kapitalist sistemin etkisiyle yaşamı ekonomik faktörler öncülüğünde değerlendirdiğini söyleyen gençlerin düşünceleri bu tezi doğrulamaktadır. Zira geniş kapsamlı çalışmada gençlerin dinden uzaklaşmaya başladığı, doğru dini bilgiye ulaşamadıkları ve kafalarının karışık olduğu görülmüştür (Gençlik Araştırmaları, 2018, 59). Bilgi ve iletişim çağında olmakla birlikte dinden kopuş ve doğru dini bilgiden mahrum olmak üzerinde önemle durulması gereken bir durumdur. Zira seküler yaşamın dayatıldığı dünyada dine karşı bu bakışa rağmen bir çok sorun tartışılırken dinin sorumlu bir alan olarak dahil edilmesi dikkate değer bir çelişkidir.

Modern sanayileşmiş dünya ve uluslararası toplum, bütün halinde uyumlu bir İslam dünyasını kendi hedefledikleri değerler doğrultusunda yönetmek istemektedir (Benard, 2003, IX). Ekonomik ve siyasal bu tercih, hayata geçirilmek adına Samuel P. Huntington'ın tarafından "Medeniyetler Çatışması" olarak tarif edilen, Başkan Bush tarafından Haçlı Seferi metaroyla uygulamaya konan fakat bugün dahi normalleşemeyen bir İslam coğrafyasında büyük zulüm ve yıkımlara neden olmuşlardır (Kaval, 2015, 1-4). Batı, İslam Dünya'sını kendi kurdukları düzenin uyumlu bir parçası olması için onların demokratik, ekonomik, politik, sosyal açıdan uluslararası kurallara uygun normlarla yönetilmelerini hedeflerken diğer taraftan kendi ülkelerinde yaşayan müslüman azınlığa çeşitli baskılar yapmaktadır. Bu çabaya medeniyet çatışması, istikrarsızlık ve arttığını iddia ettikleri militanların sebep olduğu terörün engellenmesi gibi sebepleri dayanak olarak sunmaktadırlar. Zira onlara göre radikal dinciler Batı'ya ve özellikle A.B.D'ye düşmandır, modern değerlere zarar vermek ve eğer mümkünse modern dünyayı yok etmeye azmetmişlerdir (Benard, 2003, IX-X). Dolayısıyla birey ve toplumlara onlar adına takdir edilmiş, dayatılan düzenin sağlanması ve sürdürülebilmesine için uygun eğitimin verilmesini gerektirmektedir. O nedenle seküler, eğer bu mümkün değilse makul esnekliği sağlayan eğitim sistemlerinin modern değerler eşliğinde verilmesi elzemdir. Halbuki modernizm öncesi bütün hayata dair normları olan dinler toplumsal ve kültürel hayatta çok daha belirleyiciydi. Modernizmle birlikte din, kültür ve zaman arasındaki sıkı ilişki ussal olanla yeniden düzany edilirken metafizik olan toplumsal yaşamdan tamamen uzaklaştırılmıştır (Bkz. Rosenau, 1992). Sonuç olarak modern insan yaşamını inanç merkezli olmaktan çıkarıp akli ve içinde yaşadığı şartların gerektiği rasyonalite içerisinde yaşamayı tercih etmiştir (Diggins, 2000, 40-41).

Dinin yerine ikame edilen rasyonalist ve deneysel aklın öncülüğünde ruhu unutilan insan garip bir paradoks eşliğinde ilahlaştırılmıştır. Hakikatin hilafına üretilen bu yeni insan tanrı tıpkı tarihte örneklige bolca rastlandığı üzere kendi ürettiğine tapınmaya başlamıştır. Zira insan, kendi hayatını kolaylaştırıp konforunu arttırması için ürettiği nesnenin kölesi olarak kendi değerinden uzaklaşmıştır. İnsanın inanma ihtiyacını gören Mevlana, tevhide bulamayan insanın nefsinin mahereti ve kendi eliyle yontmak suretiyle bir puta tapındığını veciz şekilde ifade etmiştir (Mevlana, 1990, 772). Mevlananın bu benzetmesi asırlar sonra din ve bilimin uzlaşını sağlamaya çalışan Hegel ifadesiyle insanoğlunun ürettiği tinsel dünyanın Tanrısı insan tarafından üretilmiştir, Tanrının kendisi değildir (Hegel, 2003, 55). Sonuç olarak bilim ve teknolojinin gelişmesi insanın ilahıyla olan ilişkisinde maalesef aynı doğru orantıyı sağlamamıştır.

Modern küresel kapitalist sistemin gençlik ve terör üzerinden yeniden şekillendirmeye çalıştığı aksine İslam tasavvufunun sadece imkan ve iktidar sahipleri adına değil bütün insanlık için barış, esenlik ve rahmet olduğunu yeniden keşfedip, salık verdiği ilkeleri tatbik etmenin faydalı olacağını görülür. Herşeyden önce tasavvufi düşünce sistematığı içerisinde varlığa bürünme ve yaşama başlıbaşına bir rahmet ve muhabbete mehadır. Dolayısıyla kendi varlığındaki hikmeti ve sevgiyi keşfetmeyen salikin evilenmesi doğru bulunmamıştır. Zira kendisine rahmani bir emanet olan verilen, aynı zamanda da

karşılıklı ikmalin tamamlanması için diğer yarım mesabesinde olan hanımının kıymetini bilmeyeceği için öncelikle belirli bir tasavvufi olgunluğa eriştikten sonra evlenmesi uygun görülmüştür. Kendisine bu yolculukta rehberlik edecek müşhidin tavsiyesiyle uygun zaman ve kişiyle sünnet-i seniyyeye uygun denklik ve uyum şartları dikkate alınarak izdivaç gerçekleştirilir. Hatta bir çok müşhid kendi kızları dahil olmak üzere etrafındaki bayanlara uygun eşleri münasip bir lisan-ı hal ile izdivacı teşvik ederdi. Günümüzde modern yaşamın giderek önem kazanan ve birçok alanda yetişmiş önemli insanların hayatlarında aldığı bütün önemli kararlarda tesiri olan yaşam koçlarının benzer işlev yaptıkları bilinir. Hatta belediye başta olmak üzere kamu ve özel sektörde birçok uzmanın evlilik konusunda eğitimler veriyor olması müşhidin evladı olarak gördüğü salikinin hayatının en önemli kararlarından biri olan izdivacında ona rehberlik etmemesi düşünülemez. Dolayısıyla İslam'ı her yönüyle ideal şekilde yaşama ve öğretme gayesi olan müşhid-i kamil, saliki önce kendini tanınması, sonra tamamlası için kuracağı ailesinin, meyveleriyle bereketlenmesi için ona rehberlik etmesi ümmetiyle övüneceğini bildiren Hz. Peygamberi'nin sünnetini ihya için önemli bir görev ifa etmektedir.

Tasavvuf telakkisinde, kadının ve evliliğin salt cinsel bir takım dürtülerin çok daha ötesinde varoluşsal bir rahmet ve muhabbetin unsurları olduğunu nefsanî ve ruhani gelişimle birlikte idrak eden salik evlenmeye hazır görülmüştür. Birakın evliliği her işinde kendisinden çok daha tecrübe ve hikmete haiz müşhidine danışması beklenen salik, yukarıda değinildiği üzere gençlerde sıkça görünen hızlı, aşırı, aniden değişen duygulardan ötürü doğabilecek zararlardan korumaktadır. Böyle bir ön tedbiri benimseyen tasavvuf düşüncesini kökten reddeden ve tekfir eden örgütlerden olan İşid ise gençleri örgüte kazandırmak için evlilik bağına bir araç olarak kullanmaktadır. Gençleri; "Artık senin bir ailen var, bundan sonra kendi namusun için de savaşacaksın" telkinlerinde bulunurken evli olmayan gençleri ise cennetteki hurilerin hayaliyle motive etmektedir (Kılıç, 2014, 138). Evliliğe gibi iki karşıt cinsin birlikteliğinden çok daha bileşeni ve etkileyeni olan bir kurumun çıkarsal bir motivasyonun ağı olarak görülmesi İslam'ın büyük önem verdiği aile kavramını yıpratmaktadır.

Tasavvufi terbiye alan bireyler çocuk sahibi olmanın öncesinde kadın ve evlilik konusunda biyolojik, cinsel ve toplumsal beklentilerin ötesinde kemalat ve muhabbet konusunda sünnete uygun bir duygudüşünce dünyasından besleneceği için doğacak çocukları ve onların mesuliyeti açısından hazır bulunuşlukları oldukça yüksek seviye olacaktır. Bunun sonucunda eşyle tecrübe ettiği emanet duygusunu çocuklarıyla taçlandırarak aile yuvasını saadet ve geleceğim ümitle yarınlara koşacağı nesillerle donatacaktır. Aksi halde modern dünya yaşadığımız üzere manevî saiklerden uzak hazzı ve hedonist eğilimlerin geçici doyumlarıyla sevginin ve eşlerin yıpratılarak giderek çoğalan boşanma oranları, evliliğin sorumluluğundan korkan, kendi eşine ve çocuklarına tahammül edemeyen kişilerin sayısı toplular için önemli bir sosyal tehlikeye dönüşecektir.

Ailenin çocuk yetiştirme konusundaki sorumluluğunu henüz evlenmeden yaratılış hakikatine uygun içselleştiren ebeveyn, Kuran-ı Kerim'deki kıssaların ihtiva ettiği hikmeti hikaye usulusuyla anlatan tasavvufi menkıbeler ışığında çocuk yetiştirmeye özendirilmiştir. O nedenle remizlerle dolu hikayeler insan psikolojisinin dışı vuran karakterleriyle tasavvuf geleneğinin kısa fakat tefekkürle nakladılmasında büyük işlev ifa etmiştir. Bu manada Mevlana'nın Mesnevi'si günümüzde psikolojik ve sosyolojik birçok olguya çözüm önerisi sunan anlatısıyla araştırmacılara geniş yelpazede örnekler sunmaktadır.

Hz. Yusuf'un kendi kardeşleri tarafından aşırı kıskanılması nedeniyle öldürülmesi üzerine başlayan tartışmanın sonunda kuyuya terke edilmesi aile içindeki şiddetin çarpıcı bir örneğidir. Hz. İbrahim'in olağandışı şekilde Allah'ın lutfuyla hemde övülerek sahip olduğu oğlu Hz. İshak ve torunu Hz. Yakup'un seçilmiş soyundan olan çocuklarının küçük kardeşleri Hz. Yusuf'a duydukları kıskançlık Habil ile Kabil'den miras kalan marazın tekrarı gibidir. İnsanoğluna ilk çatışmasını içine doğduğu ailesinde verdiğini gösteren bu kıssa yukarıda değinildiği üzere ergenlik öncesi çocukluk ilişki ve duygularının sonraki bütün hayat üzerinde belirleyici bir prototip olduğunu akla getirir. Zira seçilmiş ve övülmüş bir soydan gelmiş ya da bir peygamberin hanesinde onun terbiyesiyle yetişmiş olmak insanı kardeşine karşı büyük bir kötülük yapmaktan alıkoymamıştır. Bütün bunlar her insanın nefsinde barındırdığı kötülüğün terbiye edilmesi gerektiğinin temel işaretleridir. Kardeşler arasındaki sevginin ve değerli kabul edilme duygusunun kontrolden çıkıp şiddete dönüşmesiyle başlayan zulüm Hz. Yusuf'un tevazu, hoşgörüsü ve ayıpları örtücülüğüyle barışla sonuçlanmıştır. Ancak aynı soydan gelen ve Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İshak'ın torunlarının vahyin aslından kopuk, alimlerin ve kralların nefsanî arzuları doğrultusunda değiştirdiği ve gizlediği hakikatler yüzünden diğer oğul Hz. İsmail'in torunları üzerinden geliştirdikleri kıskançlık ve üstünlük mücadelesinin doğurduğu şiddet ve çatışma maalesef büyük trajediyle milyonlarca insanın hayatında büyük sebep olmuştur. Dinin temel direği olan tevhid'in vahyin dışında tanımlanması ve üstülüğün ihlas ve takvadan uzak, sadece belirli ırka ya da zümreye ait olduğu düşüncesinin doğurduğu

zulüm en yetkililer tarafından Haçlı Seferi vurgusuyla Tanrısal bir güdü eşliğinde yürütülen bir savaş olarak tarif edilmiştir. Daha sonradan bu tanımlamanın hesap edilemeyen sonuçları politikanın planlayıcıları tarafından hata olarak itiraf edilmesi (Louait, 2016) yaşanan acılardan yeterince ders çıkarılmadığının beyanı olmaktan öteye geçmemiştir.

Bugün din adına yürütülen şiddetin büyük çoğunluğunda dinlerin temel öğretilerinin özünden saptırılıp, insanın nefsanî arzularını kendi hevesleri doğrultusunda adeta dinleştirmesinden kaynaklandığını görürüz. Örneğin modern dünyanın hakim unsurlarının sebep olduğu şiddet ve terörizme bakıldığında dinsel literatürle donatıkları tezlerinin eleştirdiklerinden çok daha dogmatik bir dayatma içersinde bulunduğu görülür (Kaval, 2015, 2019). Sadece Hz. Yusuf kıssası dahi günümüz dünyasında yaşanan şiddetin temel güdülerini açısından sorun-çözüm ilişkisini izhar etmektedir. Herşeyin yaratıcı ve takdir edicisi olan Allah'ın bildirdiği üstünlüğün tevhid yolunda geliştirilen takvayla olduğu gerçeğini (Hucurat, 49/13) bizzat Hz. İbrahim ve neslinin gösterdiği cehtleriyle ispatladıkları seçilmişliklerini (Bakara, 2/122) kendi ırklarına ithaf etmeleriyle (Genesis, 12/2-12) kıstas bozulmuştur. Hz. İbrahim ve neslinin seçilmiş üstünlüğünden bahsederken oğlu Hz. İsmail'in soyunu dışarıda tutulması (Genesis, 27, 1-46) Ortadoğu'da süren şiddetin ve terörün teolojik kaynağı olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Hakikatte ise ihlas ile dinini yaşamaya çalışanlar doğru dini referansları dikkate aldığı anda köpürtülen şiddetin arkasındaki nefsanî ve şeytani motivasyonları görebilmektedir. O nedenle bugün toplumun temel yapıtaşı olan ailedeki sorunlar uzun vadede bütün bir toplumu ve hatta dünyayı etkileyen sorunlara yol açtığı tartışılmaz bir gerçektir. Zira gencin şiddet eğilimleri göstermesinde aile içi iletişimde yaşanan sorunların önemli bir payı vardır (Arkonacı, 2012). Ebeveynleriyle olumlu ve tatminkar iletişim kurmayı edinen çocuklar ilerleyen dönemlerde bu yetilerini istekle dış çevrede de geliştirebileceklerdir (Çivilidağ 2012, 118). Aileden toplumun tamamına sirayet eden iletişim ve etkileşim sürecinde tasavvufî gelenek evvela evlenecek gençlere varlığın rahmetle vücuda gelme gayesi ve serencamının hikmetini öğretmektedir. Dünyanın yaşaması için donatılıp hizmetine verildiği insanoğlunun şerefini, nefis terbiyesiyle idrak eden genç evlendiğinde eşini ve evladını onların birey olarak özel ve özgün varlıklarını aziz bilmeyi öğrenmiş olacaktır. Bu ilahi gayeden ötürü tasavvuf ehli evlenecek gençte seyr-i süluk geçirmeyi şart koşturmuştur.

5. Ergenlik ve Tasavvuf

Ergenlik; bedensel gelişmenin beraberinde getirdiği çeşitli olgulardan ötürü toplumsal sorumluluk yüklenme dönemidir (Adam, 1995: 16). Çocukluk döneminde aile içerisinde geliştirdiği benlik, çevresinden edindiği sosyalleşme algısı ergenlik döneminde dini şüphelere yol açabilir (Bahadır, 2002, 261-266). Zira toplum tarafından geleneksel bir sosyalleşmenin gerçekleşmesi için ergen, ahlaki olanı benimsemesi, toplumsal otorite ve normlara bağlanması konusunda birçok farklı duygu ve düşünceye maruz kalır (Windmiller 1995, 249). Bu dönemde genç kendine özgün amacını, inancını, duygularını, davranışlarını içinde yaşadığı çevrenin getirdiği çeşitli sorunlara rağmen bulmaya çalışır (Köknal, 1997, 265). Bu uğraş sürecinde gencin ahlak algısında genel ve dinsel ahlak kuralları ağırlık kazanır (Arınaner: 1980, 101). Gelişimsel sosyalleşmenin bir gereği olarak aile dışı rol model arama güdüsü içerisinde olan gençlerin, kendilerine ilgi ve sevgiyle birlikte güçlü ve üstün özelliklere sahip kişilerden etkilendikleri ve onlarla özdeşim kurdukları görülmüştür (Kılavuz, 2002, 252). Yapıları gereği duygusal olarak hassas, içe kapanık ve kırılabilir oldukları için sevgi ve anlayıştan uzak baskıcı ahlak kazandırma çabaları ters etki uyandıracaktır (Windmiller, 1995, 250).

Farklı toplumsal yapılarda ilgi ve değer bulma arayışı içerisinde olan genç kimi zaman olduğunda farklı tavır ve davranışlar sergileyip doğal halinden farklı bir benlik yansıtabilir (Sanrock, 1993, 336). Sağlıklı bir sosyalleşmenin gerçekleşmesi için özbenlikle uyumlu bir davranış örüntüsü geliştirilmesi için ailesi ve arkadaşları, ergenle onu potansiyelleriyle kendini geliştirebileceği olumlu bir ilişki tesis etmelidir (Sandrock 1993, 343). Beklenmedik şekilde aşırı davranışlar sergileyebilecek gence karşı sert tepkiler, kifayetsiz uyarılar duyarsızlığın ötesinde bir süre sonra iletişimsizliğin ve koşunun nedenleri olacaktır (Bkz. Gürüz ve Eğinli, 2013, 221-229). Bu nedenle bu hassas süreçte baskıcı bir yaklaşımdan uzak, yersiz tavsiye bombardımanının maruz bırakmadan gencin içinde bulunduğu doğal tutarsızlık ve iç çatışmalarını dışa aktarabileceği bir tartışma imkanı sunarak gencin kendi benliğini özgün şekilde geliştirmesine imkan verilmelidir (Windmiller 1995, 250). Bu dönemde verilecek doğru din eğitimi kişiliğin içselleştirilmiş inanç ve istedik davranışlar kazanmasıyla hem gencin manevî dünyasında hem de yaşadığı coğrafyaya karşı sevgi beslemesine önemli katkılar sağlamaktadır (Hökelekli, 1986, 51).

İslam dininin toplumsal huzurun sağlanması adına Hz. Peygamber'in Mekke'de köle ile soyluları kardeş etmesi, Medine'de aynı atalardan gelmelerine rağmen sık sık savaşan Evs ve Hazreç kabilelerini ensar ruhıyla birbirine kenetlemesi sonrada Muhacirler ile Ensarı birbiriyle kardeş etmesi ilk örneklerdir.

Daha (Bkz. Sarıçam, 2001, 112-114). Büyük bir fitneden toplumsal kader birliğine evrilen şaşırıcı şekilde medineyet tesis eden İslam'ın bu özelliği tevhid akidesinin doğurduğu muhabbettir. Allah'ın emrini her şeyin üzerinde aziz tutmanın doğurduğu bu kardeşlik şöyle özetlenir; "Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah gönüllerinizi birleştirdi ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi Allah kurtarmıştır." (Al-i İmran, 3/103).

Tasavvuf geleneğinde gençlerin kendilerini tanımaları, fıtratlarına ve toplumsal barışa uygun benlik algına, kişilik özelliklerine sahip olabilmeleri için kurumsal bir işlevi olan fütüvveti görürüz. Elbetteki tasavvufi gelenek bütün İslami ilimlerde olduğu gibi bilgi ve tecrübe sahibi saygın şahsiyetler etrafında oluşan silsele ve ders halkalarıyla kelamın hal ile mündemic nakledilmesiyle Hz. Peygamber'in usulüne uygun şekilde yaşatılagelmıştır. Ancak Abbasi Halifesi Nasr Lidinillah'ın (1180-1225) Sülemi başta olmak üzere mutasavvıflar tarafından esaslarını belirlendiği fütüvvet anlayışı meşhur mutasavvıf Şehabettin Sühreverdî'nin yardımlarıyla devlet içinde önemli bir kurum olarak işlev görmüştür. O dönemde devletin hem iç hem de dış meselelerinde karşılaştığı zorluklara mukabele etmesinde büyük faydaları olan fütüvvet sonraki İslam devletlerinde de uygulanmıştır. "Genç, yiğit, cömert" anlamına gelen "feta" kelimesinde türeyen fütüvvet (Uludağ, 1996, XIII/259) tasavvuf literatüründe; "gençlik, mertlik, yiğitlik, cömertlik, kahramanlık, Allah'ın emirlerine sadık, güzel amel sahibi olamk, kötülükleri terk, zahirde ve batında güzel ahlaka sahip olma" anlamlarına gelmektedir (Çakmak, 2014, 150).

Fütüvvetin esaslarını açıl原因 Sülemi, fütüvvet ehlinin sahip olması gereken vasıfları sıralar; takva sahibi olmak, zikir ehli olmak, organları haramdan uzak tutmak, açlığa alışmak, insanlara hüsn-ü zan beslemek, büyüklere hürmet göstermek, küçüklere merhamet etmek, dosta nasihat etmek, dünya sevgisinden ve tamahtan sakınmak, sabırlı olmak, ilim talep etmek, nefisle mücahedeye azamet etmek ama sırrını korumak, insanlara hizmet etmek ama beklenti içinde olmamak, ahlakın inceliklerine ulaşmak, alçak gönüllü olmak, kabalıktan uzak durmak, hasetten ve kıskançlıktan kaçınmak, dostlarına malını seferber etmek, bütün bedeni itaate sev etmek gibi hemen bütün tasavvufi haller (Sülemi, 1977). Rasyonalist, liberal ve bireyci düşünce dünyası gereği modern yaşamda zinihleri ve gönülleri kaymış birçok insan tarafından anlaşılması güç tasavvufi bu ahlakın temelleri Hz. Peygamber'in sünnetinde sayısız örnekle temsil edilmiştir. İslam öncesi dönemde birbiriyle savaş halinde olan kabileler, birbiriyle aynı mecliste oturmaya dahi tahammül gösterilmeyen farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip kişiler kardeş olmakla kalmamış, birbirlerine mirasçı olmayı teklif edebilecek bir uhuvvete haiz olmuşlardır. Onların bu hallerini Allah gerçek müminler olarak tavsif etmiş, miras konusunda ise akrabalık hükmünü bildirmiştir (Enfal, 8/74-75). Tasavvufi gelenekte insanlara yardım ederken nefisini arkaya atma duygusu olarak kavramsallaştırılan isar'ın örnekliliği de sehabaler arasındaki yardımlaşmadan gelen bir sünnettir, ki Allah, böylelerinin umduklarına ereceğini müjdelemiştir; "Ve onlardan önce yurda yerleşen imana sarılanlar kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden ötürü göğüslerinde bir ihtiyaç duymazlar. Kendilerinin ihtiyaçları olsa dahi, onları öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar umduklarına erenlerdir." (Haşr, 59/9).

İnsanoğlu için en güçlü ve dönüştürücü güç sevgidir. Kötülük ve nefretin arkası araştırıldığında dahi sevginin doğru anlamlandırılmamış olduğu görülür. Örneğin ilk cinayeti işleyen Kabil, i ilahi sevgiye matuf olma arzusuyla kardeşini öldürmüştür. Benzer şekilde Hz. Yusuf'un kardeşleri de babalarının onları daha çok sevmesi için ona zarar vermişlerdir. Asiye'nin çocuk sevgisiyle Hz. Musa, Firavun'un sarayında korunmuştur. Firavun, insanlar tarafından ilah gibi sevilme ve saygı görmek ihtirası yüzünden boğulmuştur. Firavun'un ordusu Firavun'un zenginliklerin istifade etmek için onunla birlikte boğulmuştur. Dolayısıyla sevilen şey, Hz. Peygamber'in kişi sevdiğiyledir sözü gereği, insan fıtratının eğilimleri güçlü şekilde kanalize etmektedir. Sevginin en yücüsü muhabbetullah için Hz. Peygamber'in sevgisi müslümanda sahabenin ifade ettiği üzere can, aile ve maldan evla olmalıdır. Allah'ı sevme iddiasın şartı olan peygamber sevgisi Allah'ın sevgisine matuk olmakla birlikte günahların bağışlanmasına vesile kılınmıştır (Al-i İmran, 3/ 31). Sevgi duyulan şeyin ona itaati gerektirdiği bildiren ayetler tasavvufun erdirici olarak tarif ettiği aşk, muhabbet, vuslat gibi kavramlarının az sayıda kişinin erişebileceği manevi yüksek makamlar değil bütün insanların potansiyellerini ihbar etmektedir. Muhabbetullah'a giden yolda peygamber sevgisinin yerleşmesi için onun sünnetini itaat eden müridleri sevmek saliki dönüştürür. İnsan fıtratının aradığı rol model edinme ihtiyacının ehil kişiler tarafından karşılanması doğru sevgiyle birlikte ilkili bir şahsiyetin gelişimini kolaylaştırır. Manevi gelişimin piri olan müridde salıklar baba diye hitap etmişlerdir ki aileden sonra sevgi ve itaatin transfer edilmesi sağlanmıştır. Ahmet Yesevi'nin de kendini olgunlaştıran müridlerini her zaman dua ile anıp baba diye hitap etmesine rağmen sahte müridleri de din cahili, dünya ve nefis sevdalısı olarak ihbar eder (Yesevi, 2016, 200-421). Mürid tıpkı günümüzde bir öğretmenden beklendiği gibi saliki evladı gibi sevmeli ve korumalıdır. İstadi kabilinde onu kendinden evla yetiştirmeyi görev telakki etmelidir.

Kusurları huy haline gelmediyse örten, huya dönüşmüşse uygun yöntem ve üslupla izale etmesine yardım etmeli, her bir salikin bireysel imkan ve kabiliyetlerini keşfedip ona göre eğitim vermelidir. Günümüzde bireysel beceri ve yeteneklerin özel eğitime yeni tabi tutulduğu uygulamalar tasavvufi geleneğe en başından beri benimsenmiştir. Bu uygulamanın bir sonucu olarak İslam medeniyetinin inkişafında padişah başta olmak üzere birçok yöneticiyle birlikte ilmiye ve seyfiye mensup şahsiyetin tasavvufi terbiyeden geçtiği görülür. Manevi tekamül için ensarın Hz. Peygamber'e beslediği sevgi ve sergilediği itaatın benzerini salık, mürşidine şek ve şüpheden uzak göstermelidir (Sülemi, 2018, 80). Tecrübe edilen sevgi ve itaat İslam'ın emrettiği esaslara uygun olduğu müddetçe fitri olarak giderek artan bir cazibeye sahip olacağı için sorgulama ve şüphe kendiliğinden izale olacaktır.

Tasavvufi geleneğe farz ve sünnetlere gösterilecek ihtimam manevi gelişim ile doğru orantılıdır. Bu manada mürşidin bir sünneti bilerek terk etmesi ya da hafife alması onun ehil olmadığına hamledilir. Zira Allah'a kurbiyet iddiasında olup da başkalarına rehberlik eden kişi kutsi hadiste ifade edildiği üzere amel etmelidir; "Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni farz kıldığım şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nafil ibadetlerle yaklaştırmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı olurum. Benden bir şey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alırım.." (Buhari, Rikak, 38). İmani konularına dair şüphenin oluşmasına öncülük eden ibadetlerde toplanması (Peker, 2003, 107) düşünüldüğünde dini şüphenin izalesinde ehil şahsiyetler ayrıca önem arz etmektedir. Zira çocukluk çağında başlayan dini eğitimi psikomotor olarak ifa edilen ibadetle davranışa yani amele dönüşür. Fakat ibadetlerin soyut ve ruhsal manası ergenlikle kazıldığı için bu evrede bilgili, ihlaslı ve mahir şahsiyetlerle birlikte yapılan ibadetler dinin sevgi yönünü kuvvetlendirecektir. Nafil ibadetlere özen gösteren tasavvuf yorumu zorunlu olarak görülen farzların yanın nafil ibadetlerle sevginin etkinleştiği görülür. Sevgiyi tadan gençler sadece mecbur kaldıklarında ya da ihtiyaç duyduklarında değil diğer zamanlarda da ibadet etmektedirler. Dolayısıyla sevgi unsurunun da etkisiyle ibadetler daha kalıcı ve istekli ifa edilmesini sağlamaktadır (Albayrak, 2002, 319-321). Ergenin zorunlu dayatılan her şeye doğası gereği isyan yönelimi yoğun olduğu için sevgiyle yaşanan din gencin zahir-batın uyumuyla mana kazanacaktır. Aksi halde toplumsal baskılardan dolayı gizli şirk olarak da adlandırılan riya Muhasibi'nin ifadesiyle kişinin ibadetinde kastının Allah değil, yaratıkları olacaktır (Muhasibi, 2015, 17). Allah'ın böyle amelleri reddetmesi nedeniyle kişi yaptığı ibadetten tat almaz (Sülemi, 2016, 40). Tat almadığı için Allah'a yakınlıktan uzak olan kişi başkaları nezdinde yaptığı ibadetlerin bir süre sonra yük olması nedeniyle ibadetlerden kopar. Allah'ın rızası için elzem olan ibadetten kopan birey tecrübede ettiği isyan dürtüsünün artmasına ve yaşamın diğer alanlarına yayılması söz konusudur (Hökelekli 1993, 233-235). Bu nedenle sevgi faktörünün korkunun yanında bir kuşun iki kanadı misali dengede işe koşulması tasavvuf ehline büyük önem arz etmiştir.

Tasavvuf geleneğinde nefis tezkiyesi elzem ve daimi bir mücadele olduğu için fütüvvet ehli tarafında haramlardan uzak durmak, ahlaki değerlere sahip olmak şartları insanlara hizmet ederken onlardan gelecek eziyetlere şikayet etmemek ve gerektiğinde hem dünyada hem de ahirette başkalarının nefsinin kendinden aziz tutmak düşüncesiyle birleştirilmiştir (Curcâni, 1993, 171). Bu düşüncenin temelini isar'ın temayüz ettiği Hz. Peygamber'in hayatında birçok kez gördüğümüzü örnekliğini ifade buyurduğu hadis-i şerifte görürüz; "Hiçbiriniz kendisi için istediğini kardeşi için istemediği iman etmiş olmaz." (Buhari, İman, 7; Müslim, İman, 71). Daha birçok dini ve ahlaki değerleri detaylarıyla birlikte tavsif edip yaşamayı salık veren fütüvvet ile günümüz modern dünyanın dayattığı değerler arasında karşılaştırma yapıldığında büyük oranda benzerlikler olduğu görülecektir. Modern dünyanın insanı ve insani değerleri ilahlaştırırcasına kurduğu düzende fütüvvetin benimsediği başkalarını kendine önceleme fikri eşitlik ve bireysellik bağlamında uç olarak görülebilir. Fakat bu tarz davranışların sergiyen örneklere şahit olunduğunda büyük bir kahramanlık örneği sergilendiği de ifade edilir. Özetle insan fıtratının değerini takdir ettiği bu fedakarlık ve diğergamlık hakikatte taibileri için örnek olan peygamberlerin temel vasıflarıdır. Zira Modernizmi kuran Batı kültürünü etkilemiş Hz. İsa'nın fedakarlık örnekleri kendilerinin ifadesiyle çarmıha gerilmekle zirveye taşınmıştır. Ancak modern rasyonalizmin doğurduğu pragmatizmin, bireysellikle zırhladığı bencillik ve hodonizm günümüz yaşam tarzının temel ilkesi haline gelmiştir. Buna karşın insan fıtratı gençlik döneminde cömertlik, vefa gibi ahlaki birçok özellik gençler için önemlidir (Şentürk, 1997, 110). Dinin salık verdiği ile yaşamda hakim olanlar arasındaki çekişki gencin ikilemde kalması ve bir tercihe zorlanmasına neden olmaktadır. Özellikle gençlerin kurulunan neo-kapitalist sistemin kurbanları olarak maruz bırakıldıkları güç, para, popüler olma, trendi yakalama ödevleri aldıkları eğitimden eğlendikleri her alanda pomplanmaktadır. Okul dönemlerinde sıra arkadaşıyla akademik bir yarışa tutulmak zorunda bırakılan ayrıca genç giydiği kıyafetinin markası, sahip olduğu cep telefonunun fiyatı, yaşadığı sosyo-ekonomik çevresiyse kendini ispatlamak zorundadır (Kaval, 2019, 156-160). Zengin

pazarlama ve reklam teknikleriyle idealize edilen mutlu yaşam konforuna erişemediğini düşünen gençler hayatlarından memnun olmadıklarını ve bunun birincil faktörü olarak ekonomik yetersizliği sebep göstermektedir (Gençlik Araştırmaları, 2018, 26).

Kendisi için kurgulanmış bu şartların sağlanamadığı ailesi, genç için yetersizlik ve değersizliğin dolaylı sebebi haline gelebilmektedir. Bütün hayatı saran yaşanması icbar edilen bir sistem olarak modern yaşamın gereklerini edinemiş olmak dahi benliğini ve dünyayı anlamaya çalışan bir genç için çatışmanın dışı yansımaları için yeterli bir sebeptir. Kendini gerçekleştirme ve bir yere ait olma ihtiyacına ümit ettiği gibi erişemeyince genç, şiddetin bir önceki düşünsel ve duygusal evresi olan keskin ve sert eğilimlere yönelir. Şiddetin ve terörün beslendiği radikalleşmenin sebeplerine bakıldığında ekonomik faktörlerin ve psikolojik sorunların başta geldiği görülür (Bkz. Bayraktutan 2013). Cazip gösterilen standartlara erişememesini tabi olarak bir mağduriyet telakki eder. Şiddet ve teröre bulaşan gençlerin büyük çoğunluğunun hikayesine bakıldığında bireysel radikalleşmeye kaynaklık eden mağduriyete maruz kalma algısının yattığı görülür (Bkz. McCauley ve Moskalenko, 2003, 421-431). Bu manada diğer faktörler dışında sadece Müslümanlar dahil bütün dünya için icbar edilen modern kapitalizmin dayattığı yaşama erişebilme düşüncesi dahi yaratılıştaki rahmetin zıttına gençlerin kendilerine ve dünyaya bakışını dumura uğratmakta, onları egoist ve hedonist bireyselliğin kölesi haline getirmektedir. Halbuki sürekli körüklenen bu yaşam tarzının kısa sürede yaşattığı haz uzun vadede kısır bir döngü oluşturmaktadır. Rasyonel aklın idrak etmekten mahrum olduğu bu sorun maneviyat merkezli bilinçdışı arzuların kaynağı olan din ile tatmin edilebilmektedir (Bocock, 1993, 122).

Erişemediğinde mutsuz olan, eriştiğinde de mutluluğu yakalayacak bir yaşamın hayaliyle boğuşmak zorunda kalan gençlerin çıkış yolu için farklı yollara başvurmaları garipsenecek bir durum değildir. Üstelik müslüman coğrafyalarındaki gençlerin dini öğretilerin, eğitimi aldıkları modern düşünce ve yaşam tarzının birbiriyle çeliştiği, çatıştığı durumlarda seküler olanın kamusal alandaki hakimiyetine sıklıkla şahit olmalarıyla sarsılan bütünlük ve doğruluk algısı ortadayken. Fütüvvet geleneğine baktığımızda elde edilen nimetlerin başkalarının hizmetine sunmak, ele geçemediğinde ise şükretmeyi görürüz (Kuşeyri, 2003, 394). Allah'ın verdiği nimetler derinlemesine tefekkür ettiğinde daima sabır değil şükür makamında olması gerektiğini söyleyen Sülemini, fütüvvetin ilkelerinden birinin de kişinin sahip olduklarını vermede insanlar arasında ayırım yapmamak olduğunu söyler (1977, 84). Son iki yüzyılı şekillendiren kapitalizme evrilen emparyazim ve köleliğin tarihine bakıldığında mutasavvıfların bizzat tatbik ettikleri bu esaslar Kholberg'in Ahlak Gelişim teorisinin yüzyıllar öncesinde aşkın derecede uygulandığını göstermektedir. Ayrıca henüz çocuk yaştaki körpe dimağların birbirini rakip görme zaruretine karşın arkadaşını kendi nefisinden üstün tutmak, kusurlarını örtme ahlakı benimsetilir (Kuşeyri, 2003, 390). Bunların dışında daha birçok ahlak ve adap kazandırılan gence öncelikle Kur'an tilaveti öğretilir (Çağatay, 1997, 124). Ayrıca peygamberlerin sünneti olan meslek edinimi arz-talep dengesi sosyal ve ekonomik kıskaslara uygun maharetle öğretilir. Gündüz çalışan gençler, akşamları kazandıkları paranın bir kısmıyla fakir, dul, yolda kalmış v.b. ihtiyaç sahiplerine yardım edecek mahiyette sandıklar kurup sosyal hizmet işlerini yürütmüşlerdir (Kaya, 2013, 554). Böylece kendini gerçekleştirme ve sosyal kabul görme güdüsü ilahi ve fitri olanla birleşerek gayr-i Müslimlerin dahi cazibesine matuf olmuşlardır.

Günümüzde maddi konfor hedefine odaklanmaları pompalanan gençlerin bollaşan nimet ve kolaylığa rağmen mutsuzluğunun arka planında onların ruhsal tatminden ziyade sistemin sürdürülebilmesi için tüketim zincirinin bir halkası olmalarının istenmesidir. Modern düzenin sürdürülmesinde idolleştirilen rollerin çok büyük etkisi vardır çünkü gençler arzuladıkları benliğe ve sosyal kabule dair arayış içerisindedirler. Rol modeller olarak sıklıkla gösterilen karakterler ürünün ötesinde çok daha fazla şey pazarlamaktadırlar. Ekonomik dinamiklerin dışında kültür ve değerlerinde el değiştirdiği bu gerçeğe karşı fütüvvet geleneğinde genç ilahi mesaja uygun şekilde en güzel örneklik olan Hz. Peygamber ile her eylemin öncesi, sonrasında özdeşim tesis etmeyi hedefler. Ahlakın tamamlayıcı olan Hz. Peygamber ile kurulacak bağ ideal sevgi ve takvan bütün sosyal ilişkilere yansiyacaktır (Sülemini, 1977, 34-37). Zira geçmişte Abbasiler döneminde fütüvvet, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ahilik adıyla gençleri tevhidin cem edici, Hz. Peygamber'in sünneti ve muhabbetiyle tezyin edinmiş zanaatlarıyla kamuya hizmet etmişlerdir.

6. Terör ve Tasavvuf

Terör, Latince "terrere" kelimesinden türemiştir; korkutmak, yıldırma ve dehşete düşürmek anlamlarına gelmektedir (Başeren, 2006, 7). Terör, kitlelerde beklenmedik şekilde şiddet ve korkuya neden olup, propagandasını etkin şekilde sürdürebilmesi için çok etkisinden yararlanır. Bilinen bu genel gerçeğe rağmen insan gibi çok değişkenden etkilenen aklı ve duyguları olan bir varlığın sebep olduğu bu denli sarsıcı eylemlerin sebeplerinden çok sonuçlarının dikkat çekmesi ilginçtir. Elbetteki sebepler üzerinde

araştırmalar yapılmaktadır ancak toplumsal genel algı çerçevesinde vuku bulan olay ve genel geçer bir takım bilgilerden sonra terör maalesef yüzeysel ve tekrarlanan tepkilerle karşılık bulmaktadır. O nedenle uzun yıllar devam eden terör olaylarına sıklıkla karşılaşılmaktadır. Halbuki insanoğlunun kimi zaman kendi varlığını yok edecek şekilde neticelenecek bir şiddet gösterisine girişmesi öncelikle kişinin kendisi ve çevresine dair bir takım yanlış düşünce ve duygulara sahip olduğunun beyanıdır.

Terör öncesi gelişen şiddet ve radikalleşme süreci bireyden başlayarak grup ve kitlesel düzeye evrildiğini biliyoruz. Yukarıda denildiği üzere ilk etapta aile, arkadaş çevresinde şiddetle kendini göstererek gelişen bu süreç bireyin kendinden başlamaktadır. Kişinin yaşadığı mağduriyetlerden geliştirdiği şiddet yönelimli düşüncelerin karşılık bulduğu grupların maharetiyle haksızlıklara karşı kullanılacak meşru bir hak görülmesiyle başlayan terör sonrasında erişilmek istenen hedef uğruna mücadele etmekle devam eder (McClauley ve Moskalkenko, 2007, 416- 431). Gençlerin yüksek duygulanım ve tepkiselliğe eğilimli yapıları aşırılığa rahatlıkla yönelebilmektedir. Terör ve şiddet gruplarına katılma yaş oranı açısından ergenler ve gençler en savunmasız gruptur (EC, 2014, 9). Kendi benliği, değerleri ve tercihleriyle yeniden doğuş evresi olan ergenlikte (Özbay ve Öztürk, 1995, 14) gençler yaşadığı olumsuzlukları yeri geldiğinde geçmişini yok sayarak, isyanlarını şiddetle akyısına evirecek liderleri, ailesinden daha muteber görebilir. Zira gençler ihtiyaç duydukların sevgi ve saygı arayışından ötürü onların dertlerine empatiyle el uzatan şüpheli kişilerden kolayca etkilenip sadakatle onların kontrolüne sadakatle girebilmektedir (Quilliam Foundation, 2016, 27). Çünkü birilerine ya da bir şeye sadakat gösterme gençlik döneminde önemli bir psiko-sosyal ihtiyaçtır. O nedenle daha önce değinildiği üzere doğru rol modellerle bu ihtiyacın karşılanmasını sağlamak oldukça önemlidir.

Zıtları nefsinde barındıran insanın özgürlüğünü ilan ederken ailesinden kopması aslında sevgi ve saygınlığı daha geniş çevrede doyuma ulaştırmak için bir başka otoriteye teslimiyet göstermesi fitrı bir gerçektir. O nedenle Hz. Peygamber ve onun sünnetini yaşayan kılavuzların rehberliğinin rol model olarak benimsenmesi geçmişte modern psikolojinin inkar ettiğinin aksine olması zaruri bir ihtiyaçtır. Bu manada tasavvufi geleneğe sahip bir ailede yetişen çocuk İslam'ın önerdiği yaşantıya, müşahede ve tahalluk seviyesinde bilişsel olarak hazır olacaktır. Yukarıda değinildiği üzere teröre giden yolun başında aile içi şiddet, eğitim, sosyal çevre çok etkilidir. Ergenlik döneminin çatışmalı sürecinde bu faktörlerdeki yetersizlikler ve bozuk davranışlar genci iç çatışmasını dindirmek adına farklı kişi ve akımlara yönelecektir. Zira bu süreçte sevgi, anlayış, empati ve hoşgörü beklemektedirler (Küyel, 1986, 4). Ele geçirilen ya da teslim olan teröristlerin ifadelerine bakıldığında örgüte girme saikleri başında yer alan ekonomik faktörlerden sonra psikolojik sorunlar, kendini gerçekleştirmek için bir gruba ait olma, aile içi şiddetin olduğu görülür. (Bayraktutan, 2013).

Gençlerin şiddeti meşru gören radikal düşüncelere yönelmesinde başkalarına nazaran sınırlı ekonomik imkanlara sahip olma, statu ve maddi özentilerin birincil sırada olduğu farklı ülkelerde de göze çarpar (Khalil ve Zeuthen, 2016). Ortadoğu ülkelerinde orta ve yükseköğrenim görmüş gençlerin daha düşük eğitimlilere göre iki kat daha fazla aşırılığa yöneldiği tespit edilmiştir (Bhatia ve Ghanem 2017). Benzer şekilde Dünya Bankası'nın desteklediği bir çalışmada yabancı savaşçıların daha eğitilmiş kişilerden olduğu görülmüştür. Yükselen eğitim oranına rağmen işsiz kalma ya da kayıt dışı düşük ücretle çalışma gibi nedenlerden ötürü gelecek kaygısını ortadan kaldıracak düzenli bir işe sahip olamama düşüncesinin teröre yönelmede önemli rol oynadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla Ortadoğu ülkelerinde eğitim seviyesinin yükseltilmesi ancak niteliğinin geliştirilmemesinden ötürü gençler çağın gerektirdiği niteliklere sahip olamadığı için işsizlik sorunu yaşanmaktadır (Steer vd. 2014). Gelecek adına yaygın olan bu endişeden olsa gerek 2013-2014'de İŞİD'e katılanların büyük çoğunun öğrenci ve işsizlerden oluştuğu rapor edilmiştir (Foster ve Milton, 2018, 14). Ülkemizde de benzer gerçeğe işaret eden çalışmada Kılıç, İŞİD'in pazarcılık yapan, saniyede çalışan gibi alt gelir grubundaki çocukları potansiyel olarak gördüğü, ailesi borçlu olanlara yüklü miktarda para vaadiyle kandırdığını belirtmiştir (Kılıç, 2014, 138).

Küreselleşmeyle birlikte ekonomik sistemin gelişen teknolojiyle daha az iş gücüne gereksinim duyması işsizlik ve ucuz işgücüne sebep olmaktadır. Küçülen dünyanın artan rekabetçi ortamı ekonomik olarak kızgınlığa ve küresel anlamda terör dahil olmak üzere çeşitli güvenlik sorunlarına yol açmaktadır (Yılmaz, 2008, 47) Bu tespitin benzerini sosyalist bir düşünür olan Herbert Marcuse, sosyalist devrimlerinin eğitilmiş ama işsiz öğrenciler eliyle gerçekleştirilebileceğini söyleyerek saptamıştır (Köni, 1987, 164).

Son yıllarda insanlık için en büyük tehditlerden biri olan terörün yoğun olarak destek bulduğu gençler arasında bir araç olarak algılanmasının arkasında yatan sebeplerden aile, eğitim, sosyo-ekonomik farklılıklar, gelişen enformasyon ve teknolojinin bütün unsurlarıyla onlar için seçilmiş ve dayatılan yaşam tarzının ulaşılamazlığının tetiklediği ümitsizlik olduğunu biliyoruz. Modern kapitalizmin nasyonalist neo-liberal tarzda idealize ettiği yaşama büyük çoğunluğun erişemediği, bundan doğan rekabet ve adaletsizlik

gençlerin doğalarında olan isyan ve değişimi hızlı şekilde gerçekleştirme güdüsüyle kolaylıkla şiddete dönüşmektedir. Avrupa'nın ortasında bulunan Paris'in arka banliyolarında haftalarca şiddetle buluşan eylemlerden, Arap Baharı adıyla birçok Arap ülkesinde yaşanan şiddet olaylarının temelinde gençlerin bu beklentileri en önemli paya sahiptir. Eğitim seviyesinin yükseldiği ancak işsizliğin, gelecek kaygısının da arttığı bu durumda ekonomik refah ve maddi konforu insanlık için tek temel hak olduğu iddiasıyla ortaya çıkan modern kapitalizm artık sorgulanmaya başlamıştır. Sermayenin giderek çoğalmak suretiyle belirli ellerde toplanması için artması gereken üretim ve tüketim çarkının dişlileri gençlerdir. O yüzden kendilerine hemen her alanda pompalanan neo-liberal yaşam tarzını elde etmek için daha çok eğitim alıp, birbiriyle yarışan, sonuç olarak da kazandığı oranda tüketmesi beklenen fasid döngünün bir nesnesi olan gençlerin özgür birey ve kişisel tercihleri olmasından bahsetmek güçtür (Kaval, 2019, 153). İnsanı ve doğayı hesapsız sömüren bu düzenin çok daha fazla sürdüremeyeceği, doğal kaynaklarının azalan dünyanın çöp yığınına dönmesi hiçbir siyasi ya da ekonomik gerekçeyle kamufile edilemeyecek noktaya geldiği görülmüştür. Halbuki tasavvuf düşüncesinde her varlığın ilahi hikmet ve rahmete uygun tefekkür ve zerafetle aslına uygun kullanılması dini, insani ve evrensel bir mesuliyettir. O nedenle fütüvvet ve ahilik teşkilatlarında üretimden, tüketime kadar bütün süreçler insani, ekonomik, sosyal olanla birlikte doğal döngü de dikkate alınarak planlanmıştır. İsrafın haram, mal biriktirmenin, doğayı ifsad etmenin mümkün olmadığı sosyal hizmet anlayışıyla ihtiyaç sahiplerine el uzatmanın temel ahlaki değerlerden olması ve sosyal kabulün ancak böyle sağlandığı uygulamasıyla tasavvuf geleneği bugün yoğun şekilde pompalanan egoist ve hedonist neo-liberal anlayışa temelde zıttır. Çünkü Vahdet potasında bütün mevcudatı cem ederek Halık ve O'nun koyduğu yaratılış nizamına uymak imanın gereğidir. Bütün varlığı birbiriyle yakın ilişkisin olduğu, birbirinin tamamlayıcısı olduğu gerçeğini Mevlana ontolojik birlikteliği ve tekamülü şöyle izah açıklar; "Ben cemadattandım, öldüm, yetişip bir varlık, nebat oldum. Nebatken öldüm, hayvan suretinde zuhur ettim. Hayvanlıktan da geçtim, hayvanken de öldüm de insan oldum." (Mevlana, 1990, III/3901-2). Sair mutasavvıflarca dile gelen maddi ve manevi inkişafı ifade eden benzetmelerden ötürü tasavvuf geleneğinde canlı-cansız bütün varlık kıymetli olduğundan ölçsüz muamele tabi tutulmaması hassasiyeti yerleşmiştir.

Batının terör tarifi ve sebeplerine dair tespitlerinin kavramsal açıdan önemli bir takım farklılıklar ve tezatlar arz ettiğini söylemek zorundayız. Öncelikle küreselleşen dünyayı ve onun değerlerini icbar eden modern dünyanın ortak genel bir terör tanımını ortaya koymadığını görürüz (Lawless 2008, 147). Bütün toplumları hemen her alanda hukuki ve idari yaptırımlarla uluslar arası sisteme olabildiğince entegre etmeyi başarmış küresel düzenin ortak bir terör tanımının dahi geliştirilememiş olması izaha muhtaçtır. Güvenlik uzmanları ve stratejistler tarafından Soğuk Savaş sonrası değişen uluslar arası yeni şartların doğurduğu vekalet savaşları nedeniyle terörizm ülkeler için en öncelikli tehditlerden birisi haline geldiği görülür (Kanat, 2014: 196). Güçsüzler için tehdit ancak güçlüler için fırsat olarak da değerlendirilen terörizm, sürünün sınırları aşmaması için çobanın elindeki sopa olarak kullanılabilir. Son yıllarda dünya gündeminden hiç düşmeyen, milyonlarca insanın ölmesi, sakat kalması ve göç etmesine neden olan, istikrarsızlığın sıradanlaştığı ülkelerde hakim olan terörün iki asırdır dünyada hakim olan modern değerlerden; insan hakları, eşitlik, özgürlük gibi kavramın verdiği büyük tahribata rağmen karşı ortak bir tanımın dahi yapılamamış olmasının dikkate değer cevaplarından biri Jenkins'in henüz yolun başında ortaya koymuştur. Vekaler savaşlarını öngören Jenkins, terörizmin bir tiyatro, kareografi olarak tarif etmiş ve bir kurgu sonucu gösterime alındığını ifade etmiştir (Bkz. Jenkins 1974, 4).

Soğuk Savaş sonrası küresel kapitalizmin bütün dünyada uygulanmasını istediği düzenin arzu edildiği şekilde sürdürülmesi için yeni karşıt düşman olarak İslam'ın hedef seçildiğini söylebiliriz. Soğuk Savaş döneminde kominizm ile mücadelede kullanılan Selefi örgütler yeni düşman ilan edilen İslam ile mücadelenin manivalası olarak işlev görmüştür. Fikri ve siyasal temellerini Samuel Huntington'un Medeniyetler Çatışmasında ele aldıklarına birebir örtüşen örgütün adı dahi İslam Devleti şeklinde karşımıza çıkar (Luizard, 2016, 110-111). Hiçbir felsefi derinliği olmayan sanal düşmanlıklar üzerinden kotarılarak miadı uzatılmaya çalışılan küresel sömürü düzeninin İslam gibi değişmez sabiteleri olan bir olgu karşısında dayanması mümkün değildir. Sadece güçlü bir rakip seçip onunla mücadele ederek zaman kazanmak şehveti anlaşılabilir fakat bu uğurda zulme uğrayan milyonlarca insanın ızdırabına duyarsız kalabilmek şaşırtıcıdır.

Modern kapitalizmin küresel hegemonyasını sağlama yolundaki en büyük engel olan kominizm tehlikesi bertaraf edildikten 1990'ların sonunda modern dünya değerlerinin karşısında direnen İslam coğrafyasında bu uğurda terör mottosuyla Haçlı Seferi olarak tarif edilecek bir mücadelenin hazırlıkları yapılmıştır. 11 Eylül saldırılarıyla geçmişte kominizme karşı desteklenen El- Kaide aracılığıyla İslam'a atfen terör propagası başarılı olmuş, Batılılar İslam ile terör birlikte algılamıştır (Devran, 2015, 87). Bu sürecin hemen öncesinde Batılı ülkelerde İslam ve Müslümanlar ile ilgili ilginç ama yaygın şekilde sayılarının

giderek arttığı, kültürel dokuyu bozdukları, kültürel istilaya sebep olabilecekleri gibi Hungtinton'un tezlerinin altını dolduran tartışmalar köpürtülmüştür (Bkz. Liogier, 2012). Dolayısıyla Soğuk Savaşın hemen akabinde günümüze kadar İslamofobiya olarak tanımlandırılan yeni tehdit Batıda gündemden hiç düşmemiştir (Canatan, 2007, 435). Şiddet ve terörü meşrulaştırıcı bir takım kişisel mağduriyet, heyecan arayışı gibi çeşitli nedenlerle genç Müslümanların sergilediği şiddet ve terör eylemlerine katılmaları İslamofobiya büyütülmüştür (Atnashev, 2016, 95-99).

İki büyük cihan harbinin neden olduğu büyük yıkımlardan sonra ekonomik, siyasi ve askeri mücadalenin şekil değiştirmesine rağmen araç olarak sahada kullanılanlar yine gençler olmuştur. Zira onların kontrol edilmesi güç dinamizmi her zaman değişimin öncüsü olmuşlardır. Değişimin hırs ve enerji yüklü Müslüman gençliği İslamofobiya'dan önce kullanılmıştır. 1960'larda birçok ülkede baş gösteren öğrenci olayları çok etkili olmuş, bazen siyasi partilerin politikalarında belirleyici olmuş bazende kendi başlarına bir güç olabilmişler (Bottomore, 1987, 23). Ülkemizde de 1968'de başlayarak 1980 Askeri Darbesine kadar süren öğrenci olayları masum isteklerden başlayarak ülkeyi sağ ve sol tasnifinde bölmüş maalesef çok sayıda insanın ölümüne varan terör olayları yaşanmıştır (Avşar ve Bozkurt, 1992, 37). Küresel bloklaşmanın jeopolitik ve stratejik olarak önemli bir bölge olan ülkemizi çatışmaya sürüklemesi sonucu yaşanan acı tecrübenin dönemin aktörleri tarafından "aynı ülkeyi paylaşamadık ama aynı hücreyi paylaştık" sözüyle hafızalara kazınmaları değerlidir. Ülkemizin geçmiş toplumsal dokusu ve değerler dünyası açısından hiçbir zemini olmayan bu tarz terörün Soğuk Savaş döneminin güç müdacesinde kaynaklandığı malumdur. Zira doğal olmayan bu şiddet 1980 Darbesinin ertesi gün son bulmuştur.

Yeni düşman olarak algılanan İslam ile birlikte 2000'lerden sonra aşırı sağ radikal terör örgütlerinin giderek arttığı görülür. Özellikle 11 Eylül saldırılarını El- Kaide'nin üstlenmesi, ABD'nin daha önce fikri altyapısını hazırladığı BOP'un uygulayabilmesi için meşru bir sebep olarak görüldü. Terör kaynağı olarak görülen ülkelerin küresel kapitalist sisteminin şart koştuğu neo-liberalizme geçmeleri için demokratikleşmeleri istendi. Zira bu eksiklikler terörü besleyen temel faktördü (Altun, 2016, 90-92). İslami referanslarla savaştıkları iddia eden Radikal örgütlerin Londra, Paris, Manchester, Madrid, Brüksel, İstanbul gibi Avrupa şehirlerin görülen terör eylemleri iddia edilen senoryalarla örtüşünce bütün dünyada "İslami Terörizm" ve İslamofobiya kavramları güçlenmiştir. Batıda oluşan bu düşünce orada yaşayan Müslümanların tehdit ve potansiyel terörist olarak telakki edilmelerine sebep olmuştur (Alptekin, 2015). Avrupa'da ırkçılığı kuvvetlendiren bu gelişmeler Batıda giderek artan yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, şiddet eylemler aşırı sağcı partiler tarafından desteklenmiş ve savunucusu oldukları insani değerleri geliştirmenin hilafına düşmüşlerdir (Bkz. Aktaş, 2014, 49-51). Bu durumun bir sonucu olarak Batılı ülkelerden binlerce genç El- Kaide ve İşid gibi örgütlere katılmıştır. Sadece Fransa'dan katılan yakaşık 1000 gencin en az iki kuşaktır orada yaşayan ve orada eğitim görmüş gençlerden oluşması dikkate değerdir (Barın, 2016, 272). İslamofobiya gibi söylemler Batıda yaşayan Müslümanların uyumsuzluk yaşamalarına sebep olmuştur. Böylece Batı toplumunda yabancılara karşı gelişen ırkçılık aidiyet ve kimlik problemleri yaşayan özellikle ikinci ve üçüncü kuşak binlerce genç göçmenin, El- Kaide'nin sempatisini kazanıp yanına çekebileceği potansiyel haline gelmiştir (Mannik, 2009, 165).

İslamofobiya söylemiyle terör ile hiçbir ilgisi olmayan İslam'a yönelik saldırıların aslında teröre vesile olan bir başka terör olduğu görülmüştür. Bu gerçeği geç de olsa CIA yöneticileri, İslam'ın emri olan cihadın kutsal bir hak olduğu, masumları öldüren teröristlerin yaptıklarının cihatla ilişkilendiremeyeceğini, aksi halde yapılan yanlışların teröristleri güçlendirdiği ifade etmişlerdir (Louait, 2016). Ancak uzun süredir devam eden yanlış söylem ve uygulamalardan ötürü giderek artan terör olayları sonucu son dört yılda düşüş eğilimi gösterse de binlerce insan terör yüzünden canını yitirmiştir. Günümüzde terörün çeşitlilik gösteren motivasyonlarından aşırı sağ radikal örgütlerin çok daha etkin olduğu düşünüldüğünde dinin aslından uzaklaştırıp tahrif edilerek araçsallaştırıldığı değerlendirilmektedir. Dini değerleri istismar ederek, ilahi mesajları kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayarak gençlere ve toplumlara sahip olduklarına inandıkları dini değerler üzerinden büyük bir zarar vermektedirler (Odhiambo, 2014, 189). Bu gerçeği çok geç ve pahalı bedel karşılığında kabul etmek durumunda kalan ABD, dini öğretinin aslının, ehil kişiler aracılığıyla uygun yöntemlerle verilmemesinden kaynaklanacak cehaletin, gençleri teröre karşı en savunmasız ve en eğilimli grup kılacağını rapor etmektedir. (USIP, 2014). İşid'e katılanların sadece %2'sinin bir cami aracılığıyla devşirildiğini söylemesi bu tespiti doğrulamaktadır (Barın, 2016, 273).

Selefi cihadçı örgütlerin ağına düşen gençlerin ailevi olumsuzluklar, eğitimsel eksiklikler, modern kapitalist nasyolist baskılarından kaynaklanan ayrımcılık, yalnızlık, kullanışlık, gelecek endişesi ve mutsuzluk gibi menfi sebepler tecrübesizlikleri vesilesiyle anlaşılabilir. Ancak onların sorumluluğunu üstlenmiş ailesi ve siyasi otorite kadar mesul olanlar din adamlarıdır. Zira İslam ile terörün birlikte anılması gibi bir kötülüğün geleceğin ve geleceğin taşıyıcıları olan gençleri ifsad etmesi cihad sebebidir. Bilgi ve

teknoloji çağında yaşanması sebebiyle gençler özelinde yürütülen psikolojik operasyonların önünü alabilmek için bilgili ve ahlaklı din adamlarının klemi bu mücadelede etkin silah olacaktır. Zira İslam'a yönelik saldırılar yoğunlaşmakla birlikte detaylandırılmış inceliklerle yürütülmektedir. Doğru dini bilginin ehil kişiler tarafından amel ve ahlak bütünlüğü ile sunulmadığı takdirde gençlerin sevgi ve ilgisini menfi yönere kayacaktır. Fıtrî olan dini yönelimi halisane isteyen gençlerde bilgisiz ve tecrübesi olmaları nedeniyle sapkın, menfaatçi hatta başkalarının güdümünde onların istismarına maruz kalacaktır. Mevlana, günümüzde başta gençlerin yaygın olarak kullanıldığı şiddet ve teröre içinde bulunduğu dönemi de dikkate alarak dikkat çekmiştir. Mevlana'nın kendisinden sonra müridlik edeceğini belirttiği Mesnevi'sinde (Sipahsalar, 1977, 75) ilk olarak insanın yaratılış hikmetini, aşk enstümanı ney metaforu üzerinden anlattıktan hemen sonra geçmişten günümüze İslam coğrafyasını içerden ve dışarıdan tahrîp eden fitnenin dini kisveyle nasıl körüklendiği anlatması rastlandı olamaz. Zira yaşadığı buhranlı dönemlere vurgu yaparak " Ey dostlar, ...dinleyin; gerçekten bizim halimizi anlatır." (Mevlana, 1990, I/35) başladığı Yahudi padişah ve veziri'in hikayesinde din üzerinde yürütülecek psikolojik harbi anlatmaktadır. Mevlana'nın öncelik verdiği hikayenin konusu olan psikolojik savaş insanlık tarihinde eksik olmayan çatışma kadar eskidir (Narula, 2004: 178). Savaştan çok daha ekonomik ama sofiktike olma özelliğine sahip psikolik savaşla elde edilecek zafer göğüs göğse kazanılacak yüz zaferden daha üstündür (Sun Tzu, 1992, 9). Mevlana'nın detaylı şekilde anlattığı hikayede günümüzde psikolojik savaş tekniklerini yansıtan yöntem ve stratejilerin kullanılmasıyla aynı inanca sahip grupların bir süre sonra birbiriyle savaşarak canlarını ve dinlerini kaybettiklerini okuruz. Grup liderlerinin baş olma sevdası, ona tabi olanların liderin hükümlerinden istifade etme hevesleri insanın nefsanî zaafı iyi bilenler tarafından kendi aleyhlerine kullanılmıştır. Bu mücadelede aynı dine mensup olanlar birbirlerini din adına yok ederek asıl hedef olan dinin hakikatinin de yok olmasına neden olmuşlardır (Kaval, 2016, 4-15). Bu hikaye tasavvufun sosyal bilimler ve gençlerin dini bilinçler için ne derece ehemmiyeti haiz olduğunu göstermeye yetmek kalmaz aynı zamanda sahnelenen din ve mezhep savaşlarına çözüm adına perspektif sunmaktadır.

Günümüzde büyük acılarla devam eden ekonomik mücadelenin vitrininde sunulan terörizm, dini, mezhepsel ya da medeniyet düşüncelerle daha inandırıcı, radikalleştirici, dolayısıyla sürdürülebilir hale getirilmektedir. Bu değerler ile motive edilen gençler edinmek ihtiyacını arzularadıkları sosyalleşme ve saygınlık kazanma adına dahil oldukları kitle içerisinde benliklerinden uzak, sorumluluktan azade bir düşünceye kapılırlar. Bununda ötesinde kitle kitle, bireyin benliğinin ve yaşamsal zorunlularının ötesinde icbar bir güce sahiptir. Menfi ya da müspet fark etmeksizin kitle bireyi benliğine tamamen zıt davranışlara yönlendirebilmektedir (Le Bon, 2001, 356-359). Sosyal bir varlık olarak insanın kendisiyle birlikte çevresini ve dünyayı algılama biçimi, içerisinde yetiştiği toplumla yakından ilişkilidir (Usta, 2001, 90). Egoist ve hedonist beklentilerin yeterince tatmin edilemeyen gençlerin dışlanmışlık ve yetersizlik duygularını sömürerek onlara yeni bir sistem ve düzen vaad eden gruplar onlar için ümit taciri olmaktadır. Zaten terörün ruhu kitle psikolojisiyle bedenleşmektedir. Kitle içinde birey kendi bilincini yitirir, kitlenin amacı tek hedef haline gelir. Kitle psikolojisiyle bireysel değerler ve yargılar yok olup tahammülsüzlük, itaatsizlik ve saldırganlık egemen olmuştur (Çaşın, 2008, 377). Her kitle hareketleri üyelerini ölümü almak suretiyle aşırılık, nefret, hoşgörüsüzlükle birlikte parlak ümitler pompalar. Kitle örgütleri büyük bedel karşılığında müntesiplerinden güçlü eylemlerin yanında onlardan koşulsuz inanç ve sadakat bekler (Hoffer, 2000).

Küresel neo-kapitalist düzenin dayattığı yaşam biçiminin ciddi oranda etkilediği gençlerin şiddete eğilimini bir sonuç olarak değerlendirmek mümkündür. Zira seküler maddiyatçılığın tanımladığı egoizm ve hedonizm yarışının nihayetinde kaosun tecrübe edilmesi sıra dışı olmaz. Halbuki yaşamı maddenin, metafizik boyutuyla bir bütünlük içerisinde anı ve geleceği manalandıracak bir motivasyonla sunan tasavvuf düşüncesi, ehil kişiler maharetiyle terbiye edilen nefisler ideal birey ve toplum düzenini sağlamıştır. Tasavvuf terörün beslediği gençlerin sabırsızlık, tahammülsüzlük, otoriteye isyan, saldırganlık, şiddet gösterme gibi nefsanî duyguların terbiye edilip yerlerine dinin emrettiği güzel davranışların tahakkuk ve tahalluk ettirilmesine cehd eder. Gençlere pompalanan maddi konfor merkezli aidiyet ve benlik algısının aksine tasavvuf Hz. Peygamber'in hayatıyla örneklediği zühd uygulamaları dahi tek başına çözüm olabilecek mahiyettir. İslam'î değerlere aykırı tesis edilmiş nasyonalist kapitalist sistem nimetlerin paylaşımında ölçü ve adalet uzaklaşmakla kalmamış bu konuda nefislerin eğilimlerini ustalıkla sömürmektedir. Yukarıda değinildiği üzere üretim-tüketin halkası arasında sıkıştırılmış gençler ekonomik ve ruhsal bunalımlar yaşamaktadır. Halbuki zühdün temel felsefesini oluşturan dünyanın ve dünyalığın değerini ifade bir çok ayet insanı ışık tutmaktadır. Örnek olarak; "Bilin ki, dünya hayatı bir oyun, eğlence, süs, kendi aranızda övünme, mal ve evlat çoğaltma yarışıdır. Dünya hayatı tıpkı bir yağmura benzer ki, bitirdiği ot, ekicilerin hoşuna gider, sonra kurur, onu sapsarı görürsün, sonra çerçöp olur, Ahihrette ise çetin bir azap; Allah'tan mağfiret ve rıza vardır. Dünya hayatı ise, sadece aldatıcı bir geçimdir." (Hadid, 57/20)

ayeti oyun, eğlence sektörüne harcanan paralar ve bu alanların popüler kişilerinin en etkin rol modelleri olarak gençler üzerindeki etkisi adeta günümüze fotoğraflamaktadır. Nefsani arzuların zirveye çıktığı ergenlik döneminde gençlerin hızlı akan kanları onlara ölümü uzak gösterebilmektedir. Dini eğitimin pratik yönün eksik bırakılması sonucu kişi Hz. Ömer'in ifade ettiği gibi inadığı gibi yaşamadığında, yaşadığı gibi inanmaya başlar. Alışkanlıkların değiştirilmesi Mevlana'nın ifadesiyle dikenin kökünü kurutmak çok daha zordur. Hayatı egoist ve hedonist dürtülerin hazzından ibaret bir mutlulukmuş gibi reklamize eden sistemin dışında hayat doğası gereği inişli-çıkışlıdır. İnsan fitratında bulunan birçok duygu ve düşünceyi besleyerek onu olgunlaştıran her zorlu süreçler isyan edilesi faktörler gibi muamale görmektedir. Halbuki insanı ve hayatı halk eden Allah yaşana zorlukların nimet olduğunu bildirir; "Andolsun, sizi korku, açlık, malalardan, canlardan ve ürünlerden eksiltme gibi şeylerle deneriz; sabredenleri müjdele." (Bakara, 2/155). İnsan fitratını bilen Kerem sahibi Allah bir başka ayette nimetleri kullarına bol bol verdiğinde yeryüzünde azgınlık edeceklerini bildirmektedir (Şûrâ, 42/27). Nitekim peygamberle karşı çıkanların topluluğunun önde gelenlerinin olması azgınlığın teyididir.

Gençler, özendirilen fakat büyük çoğunluğun erişmesinin mümkün olmadığı neo-liberal yaşam tarzıyla Mevlana'nın boğazı yüzünden avlanan balık misali gibidir. Hedef seçilen gençler verdikleri benlik mücadelelerinde nefislerini tanımaları ve imtihanın sırrından istifade etmeleri adına hayatı ölçü ve düzenle yaratan Allah şu hakikati bildirir; "Şayet insanların küfürde birleşmiş bir tek ümmet olması tehlikesi olmasaydı, Rahman'ı inkar edenlerin evlerinin tavanları, çıkacakları merdivenlerini gümüşten yapardık." (Zuhuf, 43/33). Araştırmaların ortak sonucu olarak geleceği ve mutlululuğu ekonomik faktörlerde arayan gençler nefislerde terbiye edilmesi şart olan dünya sevgisi yüzünden köleşmiştir. Küresel ekonomik sistemin devamı için zaruri olan fazla tüketim-üretimi sağlamak için gençlerin dünyaya olan sevgisi moda ve popüler kültür enstrümanlarıyla benliklerine işlenmelidir. Gençleri mutlu etmediği anlaşılan sistemin sebep olduğu büyük hataların tecrübe edildiği modern çağda insan fitratına aykırı bu hakika yanlışlığını Hz. Peygamber özlü bir şekilde ifade eder; "Dünya sevgisi bütün hataların başıdır." (Beyhaki, Şuabu'l-İman, 7/338). İlk bakışta bu denli tehlikeli olabileceği düşünülmemeyen dünya sevgisinin kişideki merkezi nefistir. İnsanın nefisini terbiye etmesi gerektiği ayetlerde bildirilmiştir. Terbiye edilmediği takdirde kişiye vereceği zararı yine Allah beyan eder; "Kendi nefsinin arzunu kendisine ilah edineni gördün mü? Ona sen mi vekil olacaksın?" (Furkân, 25/43). Egoist ve hedonist arzuları birçok vesileyle körüklenen gençlerin zaafı dolayısıyla bugün verdikleri mücadele geçmişe nazaran çok daha zordur. Hz. Peygamber'in sık dünya sevgisine karşı uyardığı ümmetine özellikle gelecekte zuhur edecek bolluk fitnessine karşı uyarmıştır (İbn Ebu Şeybe, Musannef, 15/65; İbn Mübarek, Zühd, 271).

Tasavvufun başı olan zühd, nefsin dünyaya olan aşırı sevgisinin çaresidir. Sabır-şükür, kanaat-ihhtiyaç kavramlarının bizzat salikin tecrübesiyle gerçekçi şekilde tecrübe edilmesi imkanını veren zühd uygulamaları dünya sevgisini mutedil konuma getirdiği gibi kişiyi özgürleştirir. Çünkü ayetlerde bildirildiği üzere dünyanın insan nefisine çekici gelen birçok nimeti vardır. Her bir nimete karşı beslenen aşırı isteğin kişiyi vahdetten uzaklaştırıp kesret deryasında dümeni kopmuş bir gemi gibi savuracaktır. Bu durumun önüne geçebilmek için evvela dünyanın doğru anlaşılması için Muhasibi'nin ifade ettiği gibi ona dair bilgilenmeyi arttırmak gerek (1991, 112). Yukarıda birkaç tanesine değinilen ayet ve hadisleri öğrenmekle başlayan süreçte salik her türlü nimetin değerinin anlaşılması için gerekli olan varlık ve yokluk arasındaki kıyastan çıkan sonuçla doğruyu bulacaktır. Özellikle gençler oruç tutmayı tavsiye eden Hz. Peygamber öncülüğünde olduğu gibi genç saliklere oruç başta olmak üzere birçok zühd uygulamaları yaptırılmıştır. Hz. Peygamber şehvi arzuların fazla yemek ve içmekle artacağını, böylece şeytanın iğvalarına kapı aralacağını bildirir; "Şeytan, insana kanın dolaştığı damarlardan sirayet etmektedir. O halde onun nüfuz edeceği yerleri açıklıkla daraltın." (Müslim, Selam, 24). Gazali, Hz. Adem ve Havva Anamızın yeme şehveti yüzünden cennetten çıkarıldıkları hatırlarak mide şehvetinin maddi ve manevi hastalıkların yuvası olduğunu söylemiştir (2002, 153).

İnsanın temel ihtiyaçlarının başında gelen yemek arzusu riyazet uygulamalarıyla eğitildiğinde dünya sevgisi, dünyaya bağlanma isteğini kırar (Kuşeyri, 1990, 73). Az yemek salikin benliği başta olmak üzere dünyaya ve olaylara bakış açısı ve düşüncelerinde büyük değişimlere sebep olur (Mekki, 1310, I/94). Mevlana, bahçıvanın ağacın kötü ve hasta dallarını budadıktan sonra onların yerine gelen gür ve düzgün dalları örnek göstererek oruç tutan kişideki değişimi şehvetten kurtulup üstün akla doğru yükseliş olarak tarif eder (1990, VI/1123-4). Ramazan ayında bütün topluma müşahede edilen toplumsal farklılık dikkate alındığında orucun nafilerle desteklendiğinde salik dünyayı çok daha farklı müşahede edecektir. Zira kendi bedeninde ayne'l-yakin tecrübe ettiği en temel arzusundan hareketle diğer dünyevi nimetlerin de kıymetine idrak edecektir.

Zühd ve riyazet uygulamalarıyla maddenin insan bedeni ve ruhundaki etkisini mutedil şekilde idrak eden bir genç ile günümüz modern kapitalist sistemin sanal idolleriyle aracılığıyla sürekli reklam bombardımanına maruz kalan gencin dünyaya dair algısı elbette farklı olacaktır. Alternatifi tecrübe edecek bir eğitim imkanına sahip olmayan modern gençlik kendileri için seçilmiş yaşamın rol modellerini adeta ilahlaştırırken tasavvufi terbiyeden geçen salık ise dünyalık sahibi, dünyaya tamah eden kişilerden uzak durmayı bir mucburiyet talakki etmişlerdir (Muhasibi, 1991, 112). Kral bir peygamber olmak yerine kul peygamberliği tercih ederek ümmetine ahir zamanda yaşayacağı dünya sevgisi açısından da önemli bir referans sunan Hz. Peygamber fakirliğiyle övünmüştür.

Materyalist felsefenin temellerini attığı modern yaşam şekli insanın ve doğanın kaldırmayacağı bir hale evrilmiştir. Hayatı yavaşlatmak, sadeleştirmek, sessizleştirmek için önemli bütçeler ayrılarak projeler geliştirilmektedir. Örneğin sağlık, çevre ve ekonomik zararlarından ötürü ülkelerin doğru beslenme alışkanlığını kazandırmak için ciddi imkanlar sarf ettiği günümüzde modern sistem seküler ve sektörel bakış açısıyla hareket etmektedir. İlahi ölçüden farklı insanın rasyonel yaklaşımlarıyla çözdüğünü sandığı her problem yeni bir soruna sebep olmaktadır. Örneğin diyetle sağlık ve ideal bir bedene sahip olmanın özendirildiği günümüzde doksan altmış doksan ölçülerine sahip olmak için gençler sağlığını ya da yaşamını kaybedebilmektedir. Çünkü modern dünyanın dayattığı ve değerli bulduğu güzellik ölçüleri belirlenmiştir. Modellik yapanların dahi ancak %23 oranında sahip olduğu beden ölçülerine bayanların sadece %1'nin sahip olabilecektir (Hamburg, 2000).

Fütüvvet, gerek ahilik olmak üzere bütün tasavvufi kurumlar günümüz gençlerinden beklenen neo-liberal yaşamın aksine barış zamanı eğitimiyle birlikte sosyo-ekonomik hizmetleri gören feta/ahiler savaş zamanları da ordunun birer neferleri olarak liderleri öncülüğünde gazaya iştirak etmişlerdir. Tasavvufun tekkede inzavaya çekilmekten ibaret olduğu yönündeki eleştirilere karşın Türk Tasavvuf yorumu Allah'ın emrettiği şekilde O'nun rızası için cihad etmiş, sınır uçlarını yerleşime açmış gerektiğinde ileri karayol işlevi gören tekkeler açmıştır. Buraları imara ve ziraate açan dervişler dini ve ahlaki eğitimin yanında yolcular için dinleme yeri, fakir ve ihtiyaç sahipleri için vakıf hizmetlerini üstlenerek birer İslamı yayma merkezi olmuşlardır (Barkan, 1974, 282). Sınır ve izbe yerlerde açılan tekke ve zaviyeye adeta din ve kültür enforsasyon merkezi gibi çalışarak Anadolu'nun gönüllü Müslümanlaşmasında, Ermeni ve Yahudi seyyahlar tarafından Bizans'a tercih edilen Osmanlı iradesine tabi olmalarında tesirleri olmuştur.

Dini radikalleşme özellikle Soğuk Savaş sonrasında müslüman ülkelerde gündemden hiç düşmeyen bir konu olmuştur. Dini radikalleşme müslüman olmayanlar kadar kendini müslüman olarak görenler içinde kimi zaman tehdit olarak algılanmaktadır. Zira bazı radikal örgütler kendileri dışındaki Müslümanları dinsiz ve sapkın olarak tarif etmektedirler. Ülkelerin siyasal rejimlerinin ve mezhepsel yorum farklılıkları bu örgütler tarafından hedef olamaya yetmiştir. Tasavvuf düşüncesini bidat ve hurafelerle dolu yok edilmesi gereken bir yorum olarak gören bazı selefi örgütler sufileri İslam'a zarar veren iç düşmanlar olarak değerlendirmektedirler. Zira onlara göre tasavvufun hoşgörüsü ve sevgi ağırlıklı yorumu İslam'ın izzetine ve cihadın esasına muhaliftir. Cihadın manasını sadece fiziki savaşa indirgeme düşüncesinin, bugün "İslami terörizm" kavramına besleyen eylemlere bakıldığında siyasal ve ideolojik motivasyonun hiç de iddia edildiği gibi olmadığı söylenebilir. Gelişmiş teknoloji ve profesyonel kurguyla İŞİD tarafında çekilip servis edilen infaz görüntülerinin gerek ihtida gerekse nüfus artış hızıyla İslamlaşmanın arttığı Batılı ülkelerde İslam'a karşı bakışı olumsuz etkilediği şüphe götürmez (Köse, 2019, 8). Üstelik ihtida edenlerin büyük oranda tasavvufi düşünceye sahip topluluklar ve onların insana dokunan sosyal iletişim ve etkileşim ihtiva eden eylemleriyle vuku bulduğu görülür. Anadolu'nun İslamlaşma sürecinde gazi dervişler, "Dinde zorlama yoktur" (Bakara, 2/256) ilahi hakikatini uygulamada şiar edinmişler, maevi takamül için esas olan ihlas ve takvanın geliştirilip, münafıklığı ve iki yüzlülüğü takiyye ile süsleme riyakarlığında uzak tasavvufi yorumu benimsemişler. Üzerinde yaşamın tarihi birçok ağır bedeline rağmen dünyanın en önemli coğrafyalarından biri olan Anadolu coğrafyasında bir çok etnik unsurla birlikte yaşamın güvenle sürdürülmesinde mayalıcı olan tasavvufi yorumun ihlas ve hoşgörüyü cem etmesi tesiri çoktur (Kılıç, 2016, 121-122). Samimiyet ve sevginin hakim olduğu yaşamlarıyla vahyin izhar ettiği "Doğru eğriden açıkça ayrılmıştır." gerçeğinin canlı temsilleri olmuşlardır. İslam'ın emri olan cihadın başı İslam'ı bizzat yaşayarak tatbik edip anlatmak, gerektiğinde saldırdığında malı ve canıyla savaş iştirak etmektir (Buhari, Rikak, 34). Hz. Peygamber en makbul cihadın Hacc'a gitmek, anne-babaya hizmet, zalim hükümdara karşı hakkı söylemek gibi salih amellerde ifade ettiği için cihadın zannedilen aksine bütün salih amelleri kapsayan kötülükleri men eden bir manası olduğu kabul edilir. Yine Hz. Peygamber'in bir savaş sonrası ashabına; "Şimdi küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz." (Süyuti, 2, 73) buyurduğu nefis ile mücadehenin büyük cihad olduğunu görürüz. Yine bir başka hadis-i şerifinde Hz. Peygamber; "Mücahit nefisine karşı cihad eden kimsedir." (Tirmizi, 2, 1621) buyurmuştur. Cihad-ı ekber olarak görülen nefse karşı yürütülmesi farz olan

mücadehe tasavvuf ehlinin bütün hayatını kuşatan bir uğraş olması hasebiyle büyüktür. Zira fiziki cihad zaman ve imkan açısından nefis mücahedesine göre çok daha kısadır. Manevi tekamül açısından da değerlendirildiğinde nefis tezkiyesi; Muhabbetullah yolunda fenaya erip Cemalullah'a vasıl olma gayreti olan siddıklığa alamet olarak şehitlikten üstün makama bir cehd olarak görüldüğünden fiziki cihattan üstündür. Hz. Peygamber'in dikkat buyurduğu büyük cihad günümüzde doğru anlaşılardan küçük cihada başarılı olamayacağı şüphe getirmemektedir. Zira bugün Müslümanların temel değerlerde birleşmemesi, ilimde ve fende geri kalması cihadın ihtiva ettiği geniş manayı içselleştirememiş olmasından kaynaklanmaktadır. O nedenle büyük cihadı idrak edemeyenler farkında dahi olmadan gerçek düşmanların gizli propagandalarını, onların sunduğu kaynaklar, araçlar ve silahlar aracılığıyla İslam'ın aleyhine kullanmaktadır (Kaval, 2015).

Anadolu irfan mektebu olan tasavvuf, ehil dervişler öncülüğünde hakikat ve maneviyat kapısı olarak İslam medeniyetini inkişaf ettiren devletlerin oluşumunda önemli katkılar sağlamıştır. Ehil müridler öncülüğünde manevi tekamülün aşk ve zevkle bulunduğu tasavvuf kişinin dini bilgisini takip ettiği dönemin ihtiyaçlarını da dikkate alarak pratik uygulamalarla tezyin etmiştir. O neden Osmanlı döneminde spor tesisi, hastane, sanat merkezi gibi çeşitli çalışan tekkelere rastlarız (Kılıç, 2016). Modern dönemde ulus devletlerin oluştuğu süreçte yukarıda değinildiği üzere ekonomik ve siyasi bir takım sebeplerde ötürü tasavvuf kamu hayatından ilga edilmiştir. Ülkemizde de Osmanlı'nın son dönemleri ve cumhuriyetin ilk yıllarında konuya dair tasavvuf çevreleri de dahil olmak toplumun geniş kesimde konu üzerinde tartışmalar yapılmıştır (Bkz. Kara, 2014, 141-153). Ancak tasavvuf toplumsal hayattan silinmemiş bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Resmi bir kurum olmaması nedeniyle denetimden uzak kalmış, gerek duyulduğunda kanunlar çerçevesinde işlenen suçlara ithafen takibatlar yapılmıştır. Kendi içerisinde bir geleneği ve usulü olan tasavvufun esaslarından uzak menfaatçilerin istismar edeceği boşluklar doğmuştur. Bir yandan toplumda süregelen alışkanlıklar ve diğer yandan manevi ihtiyaçtan dolayı dini ve sosyal hayatta devam eden tasavvuf kötü örnekler nedeniyle daha da tartışılır hale gelmiştir. Son olarak 15 Temmuz 2016 yılında darbeye teşebbüs eden FETÖ her ne kadar tasavvufi bir yapı olmasa da tasavvufi eğilime sahip bir cemaat özelliğiyle karşımıza çıkmıştır. Tasavvuf geleneğinin terbiye metodu olarak benimsediği seyr-i süluk başta olmak üzere birçok tasavvufi pratiğini uygulamayan FETÖ gibi yapılar tasavvufu temsil etmemektedir. Yukarıda değinildiği üzere dünya sevgisinin yerine ilahi rıza muhabbetinin yerleştirilmesini önceleyen tasavvufi eğitim almış bir salık risayet sevdasıyla hiçbir insana zarar veremeyeceğini, çeşitli yollarla devlete sızmak için kul hakkına giremeyeceğini, güç ve ihtiras için her yolu mübah saymacağı İslam'ın temel ilkelerinden hareketle bilir. Dini, siyasi ve ekonomik uygulamalarıyla tasavvufi geleneğinin hilafına bir eylemi sergileyen benzer yapılar aslında geçmişteki katkılarıyla cazibe merkezi olan tasavvuftan kısa yoldan emeksiz rant elde etmek ya da birilerinin maşası olarak kullanılmaktadır.

Toplum hafızasında yer etmiş birçok kötü örneğe rağmen tasavvufun karşılamayı gawe edindiği manevi açıklıktan ötürü taliplisi azınmsanmayacak kadar çoktur. Ehil kişiler tarafında ayet-sünnet referanslarında uygulanan tasavvufun geçmişte yaptığı gibi günümüzde İslam'a yönelik içerden ve dışarıdan suni sebeplere dayanarak çıkarılmak istenen nizaların önüne büyümeden geçilebilir. Aksi halde kamudan ilga edilmiş ancak sosyal yaşamda merdiven altı tarzda cahilliğinin rağmına tasavvuf yaptığını zannedenler İslam'a ve topluma zarar vermeye devam edecektir. Tarikatı; şeraitten gafil, ekonomik ve sosyal bir güç olarak görüp olabildiğince eleman devşirme şehvetinde araç olarak kullananları tasavvufi yapı olarak tavsif etmek mümkün değildir (Bkz. Kılıç, 2016, 148-154). Bütün bu menfi gerçeklere rağmen seküler sistemin, dini yaşamın kısıtlaması ve sadece bireyin iç dünyasında karşılık bulması yönündeki dayatması karşı bir tepkiye sebep olmuştur. Dinin sosyal yaşamdan silinmesi dini yaşamak ve hakim kılma konusunda bireyleri sistemi değiştirmek, ele geçirmek için çeşitli yollara sevk edebilmektedir. Dinin yasakladığı yöntemleri kullanarak amaca ulaşma hedefinin meşrulaştırıldığını örnekleri görmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla dinin doğru öğretilip yaşanması baskılarla sürdürülse dahi bir süre sonra şiddet ve terör dahil karşıt bir aysiyone doğmaktadır. Bu nedenle fitri olan inanma ihtiyacının tarihi ve sosyolojik gerçeklikler dahilinde uzmanlar eşliğinde objektif şekilde değerlendirilip kamusal sisteme entegrasyonu sağlanması önemlidir.

Dini terör örgütleri fitri olan dini açıklıklarından ötürü dini değerleri kullanarak gençlerin gönlünü kazanmaktadır. Aşılacakları teolojik ve ideolojik düşüncelerle yanlış düzenin değiştirilmesi için gizli ya da açık planlarını uygulamaya koyarlar. Değişimi hızlıca icra etmek isteyen gençleri İbid'in yaptının bezelerini farklı dine mensup örgütleri kutsallarını istismar ederek kullanmaktadır. Dini yönetim kurmak için mevcut olanın yıkılması yetmez diğer dinlerin ve mezheplerin yok edilmesi de gereklidir (Gregg, 2014, 39-43). Eğitim seviyesinin yükseldiği günümüzde Hz. Peygamber dönemi başta olmaz üzere İslam tarihini

bilen herhangi bir kişinin din taassup adına terör uygulayamacağı temel bilgisinden mahrum olduğu düşünmek güçtür.

Kur'an-ı Kerim'de Masum birini öldürme ve yaşamasına vesile olmak arasındaki farkı bütün insalığı öldürmek ya da yaşatmak kadar büyük olduğunu açıkça bildirmiştir (Mâide, 5: 32). İslam devletlerinin hepsinde görülen zimmi hukukunu delil olan olan; "Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmayan, sizi yurtlarından da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara adil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah, adil davranırları sever." (Mümtehine, 60/8) ayetinde bu adalet anlayışının Allah tarafından sevildiği beyan edilmiştir. Kaldığı Hz. Peygamber risalet görevini ifa ederken müşrik Necaşi, Arap kabileleri, Yahudi, Hıristiyanlarla anlaşmalar yapmış onlar bozmadıkça anlaşmalarına sadık kalmıştır, zira İslam dini kan dökmek üzere gelmemiştir. Bu genel ilke ve örnekler rağmen Müslümanlara karşı dahi terör uygulayan örgütleri değerlendirirken cehalet ve sapkınlığın perdelendiğini söylemek mümkündür. Doğru dini bilgiyi öğren imkanından yoksun seküler ve neo-liberal şekilde güdülenmiş, kendini sistem karşısında ezik hisseden gençlerin bu denli izahtan yoksun şiddet eğilimleri ilahi ceza nispetindedir. Zira Mevlana'nın ifade ettiği gibi rüzgar eken fırtına biçmektedir. Yeni tecrübe edilen bu terörizmle müzakereden uzak, mantık sınırları dahilinde olmayan isteklerle karşı karşıya kalınmıştır. Örneğin İslam'ın yasakladığı intiharın, şeri bir devlet kurmak gayesiyle terörizmde yaygın kullanılması gençlerin yaşadığı irrasyonelizmin imanla ilgili tezahürdür. Dinin doğru şekilde öğretilmemesi, gençlere nefsanî arzuların adete ilahlaştırılarak tatmin edilmesinin körüklendiği bir zihinsel kurgu içerisinde ortak ilke ve değerlerden söz edilemeyecektir. Başta insan, ahlak ve toplum yaşam manzumesi sunan din kişilerin ortak ilkelerle sağlıklı ilişki surmasını sağlamaktadır. Seküler ve hedonist yaşam felsefesiyle hayatı anlamlandırdan gençlerin bireysel arzularının hilafına duran her şey büyük bir tehdit olarak alınacaktır. Tevhidin gerçek manada içselleştirilemesinden doğan kesrette kaybolma psikolojisinin sonucu olarak yeni tip terörizmde gençler çözümün değil kendi nefsi dahil yok etmeyi istemektedir (Morgan, 2004, 31). Zira merkezine kendisi yerleştiği dünyanın onun arzularının uzağına düştüğünde hiçbir şeyin değeri yoktur. Halbuki tasavvufi terbiye almış salık, başkalarını kendine tercih etme ahlakıyla gerçek manada iman sahibi kamil bir insan olacağına inanmaktadır.

En güzel örnek olan şahsının ya da ashabının maruz kaldığı zulümlere karşı Hz. Peygamber savaşları sadece Allah'ın emriyle ve O'nun belirlediği ahlaki ilkelerle yaptığı ayet ve hadislerle sabittir. Alemlere rahmet olan Hz. Peygamber; "İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş! Bu sonuca ancak sabırlı olanlar ulaşabilir, yine buna ancak büyük pay sahibi olanlar ulaşabilir." (Fussilet, 41/34-35) ayetini birçok dramatik örnek olayda uygulamıştır. Kötülüğe en güzel şekilde savuşturabilmek için en doğru olanı bilmek gerekmektedir. Dinin en doğrusu Kur'an ve sünnetten çıkarılacağı için kişinin bu iki bilgi kaynağını bilmesi gereklidir. Bu bilginin davranışa dönüştürüldüğünde yani ahlak haline geldiğinde kötülüğe en ideal şekilde mukabele edilmiş olacaktır. Bu yönüyle tasavvufun, İslam ahlakını derinlikle sentezleme uğraşı olması nedeniyle toplumsal huzuru zerafet ve neaklele sağlanmasında katkı sağladığı bilinmektedir. Sufinin edinmesi gereken empati ve hoşgörü ayette ifade edildiği üzere düşmanda sempati ve dostluğun vesile olacaktır.

Hz. Peygamber başta olmak üzere Kur'an-ı Kerim'de kışaları geçen peygamberler ve salih kişilerin maruz kaldıkları zulümlere emredilen yumuşak söz, sabır, affedici ve güzel davranışlarda mukabele edilmesine rağmen kitlesel ve sistematik olarak devam etmesi söz konusu olduğunda yapılması gereken yine vahiyyle tayin edilmiştir. Zulmü ve kötülüğü başlatan olmaması emredilen müslüman karşı taraftan gelebilecek tehditlere karşı ferasat sahibi olup, mümkün merteye önleyici unsur olarak görev yapmalıdır. Kötülüğün aniden ve beklenmedik şekilde zuhur etmesi hayatın normal akışı içerisinde pek mümkün değildir. Dolayısıyla belirli bir altyapısı ve ona paralel olarak gelişen süreçlerin sonunda kanıksanmış bir kötülüğün, insan gibi akli ve duyguları olan varlık için sadece sonuç itibarıyla değerlendirilemez. Kötüğe karşı en güzel şekilde mukabele edebilmek için onun sebepleri ve destleyen faktörlerini öğrendikten sonra en iyi karşılığı verebiliriz. Bütün bunlara rağmen kötülük problemi insan fıtratının bir diğer özelliğidir. Herşeye rağmen önü alınamayan zulüm ve haksızlıklara en çok peygamberler maruz kalmıştır. Ancak onlar dahi kötülüğe karşı nasıl mukabele edileceğini nefislerine göre değil vahye göre ayarlamışlardır. İslam'da şiddetin ve zulmün zirveye çıktığı savaş olgusunu Allah şöyle tayin etmiştir; "Kendilerine savaş açılan kimselere izin verildi. Çünkü onlar zulme uğradılar. Şüphesiz Allah onları zafere ulaştırmaya kadirdir." (Hacc, 22/39). Küresel Kapitalizmin hegemonya tesis etmek için psikolojik ya da fiziki olarak her türlü şiddet aracını kullandığı enstürmanları temelden reddeden İslam dininin mensupları için ölçü konulmuştur. Kötülüğü ancal misliyle cevap verileceği bildirmiştir (Nahl, 16/126). Aksi halde zalimin yöntemleriyle mücadeleye girişildiğinde onlarla aynileşmiş olunur, ki bu durum iman ve amel açısından müslümanı nereye sürükleyeceği öngörülemezdir. Bu tarz sapmalara karşı ayetin devamında bildirilen zafere ulaşmanın

şartı da verilmiştir. Dolayısıyla zulmü karşı mücadele yöntemlerinin tedrici olarak beyan edildiği davranış çeşitliliği müslümanlar için her zaman işlevsel olacaktır.

İslam'ın şartlarını ve usulünü belirlediği cihad, insan onuruna ve haklarına zulmane şekilde uygulanan saldırılara karşı en son tedbir olarak sadece müslümanlar için değil bütün insanlık için caydırıcı bir güçtür. İnsanların inanç özgürlüğü, can, mal, nesil ve akıl nimetlerine karşı zorunlu çare olarak uygulanması ayrıca bir emir olan savaş olmazdı ayette bildirildiği üzere yeryüzünde hiçbir şekilde dini özgürlüğün sağlanamayacağını görürüz; "Onlar "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden başka bir sebep olmaksızın haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allah insanların bir kısmını bir kısmı ile defetmeseydi manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan mescidler elbette yıkılırdı." (Hacc, 22/40).

Günümüzde müslüman coğrafyasında yaşanan zulüm ve şiddetin acımasızca yürütüldüğü süreçte müslümanların ayet-sünnet bağlamında doğru düşünce ve eylemi salık veren yorumlardan biri olan tasavvufi geleneğin mümkün olduğunda yararlanması insanlık adına faydalı olacaktır. Aksi tasavvufun ömür boyu mücahede edilmesine elzem telakki ettiği nefis tezkiyesi ve kalp tasfiyesi birey tarafından benimsenmediği takdirde şeytanın ve avanelerinin iğvalarına kanıp zulme yöneleceği bildirilmiştir; "Allah, şeytanın verdiği bu vesveseyi, kalplerinde hastalık bulunanlar ile kalpleri katı olanlara bir imtihan vesilesi kılmak için böyle yapar. Hiç şüphesiz ki o zalimler, derin bir ayrılık içindedirler." (Hacc, 22/ 53).

11 Eylül saldırıları sonrası küresel çapta yahut bölgesel olarak dikkatleri çeken cihadçı grupların ortak özelliği Selefi olmalarıdır (Malthaner, 2014, 641-649). Tasavvufi geleneği tekfir eden bu yorumun İslam'ın düşünsel ve ahlaki derinliği, sanatsal zerafet ve nezakete karşı kapalı oluşu modern dünyanın getirdiği komplike ve sofistike sorunlarına karşı alternatif sunma ya da çözüm üretme gibi bir işlevi ifa etmeleri zordur. Çoğunlukla ekonomik ve siyasal sorunların eğitimsizlikle ivme kazanması sonucu bireylerde ve toplumlarda oluşan buhranları çözmek için tarihte olduğu gibi din her zaman etkili bir manivela işlevi görmüştür. İslam tarihinde de bolca örneği olan dinin siyaset ve ekonomiyle ikiyeşkinin sağlıklı anlaşılmasını bırakın Batı ile Doğu'nun din üzerinden çatışmasını müslüman toplumlarının kendi içlerinde dünyevi Saiklere haiz savaşa girişmelerine neden olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de; oyun, eğlence, övünme ve üstünlük yarışı olan dünya hayatı için çekişmek yerine asıl değerli olan ahirete mukabil işlerde yarışma ilkesi Müslümanlar tarafında tam olarak idrak edilmiş değillerdir. Her zaman kullanılmaya elverişli olan din, kimlik ve kültür ediniminde belirleyici faktör olduğu için küçük grupların dahi meşrulaştırıcı bir dayanak olarak kullanıldığını görürüz. Daha büyük kitlelerin savaşa motive edilmesi için kullanılan din, savaşların şekil değiştirmesi sonucu onların vekalet mücadelelerini sürdüren terör örgütleri tarafından araçsallaştırılmaya devam etmiştir. Dinin şiddeti meşrulaştırmak için tahrif edilmesinin yanında sonuçları bakımında oluşan menfi neticeleri vicdanlara kabul ettirmek için din güzel bir ilaç olarak kullanılmaktadır (Bkz. Çağır ve Çetin, 2011).

Terörizm maharetiyle hem kendi toplumunu bir arada tutma hem de tehdit olarak algılanan ülkeleri şekillendirme çabası bir takım öngörülemez sonuçlar doğurmaktadır. İslamofobiya ve İslami Terörizm gibi kavramların gölgesinde yürütülen savaşın hakikatte dinin argümanlardan yoksundur. Küresel emperyal güçlerin devamını arzuladığı neo-kapitalizmin sürdürdüğü savaşın oluşturduğu mağduriyet kurgu olmasına rağmen daha sonra gençlerin yaşadığı kişisel mağduriyetleri doğal zayıflıkları ve hızla değişim beklentileriyle destek bulmaktadır. Zaten almış oldukları eğitim, onu besleyen maddeci, bireyci ve pragmatik felsefe dolayısıyla modern kapitalist arzularla donatılmış gençler sorumluluk yüklenme döneme geldiklerinde mutlu olabilecekleri imkanlardan mahrum olduklarını görmektedir. Günümüzde biraz daha erkene çekilmiş olan gelecek kaygısı ülkemizde ergenlerde iş ve yaşam konforu açısından büyük endişelere sebep olmaktadır. Geleceğinin şekillenmesinde ailesinin ekonomik imkanlarının belirleyici olduğunu düşünen gençler bireysel ve sosyal gelişim açısından öz yeterlilikten mahrum olmaktadır. Hayatlarından genel anlamda mutlu olmadıklarını söyleyen gençler özel sebepler olarak ekonomik faktörler, işsizlik, yalnızlık, sınavlar ve olumsuz yaşam şartları ve aile baskısından söz etmişlerdir. Benzer bir sonuç olarak da mutluluğun öncelikle ekonomi, sonra iale ve saygınlıkla elde edileceğine inanmaktadırlar. Aylık gelir arttıkça mutluluğun da arttığı düşünülmektedir (Gençlik Araştırmaları, 2018, 26).

Sonuç

Küreselleşen dünyada insanların ve dolayısıyla inanç ve kültürlerin birbirine daha toleranslı ve verimli bir etkileşimin içerisinde olması ümit edilirken tersi gelişmeler yaşanmış ve sonuç olarak post-modern değerlerin yükseldiği bir dünyaya ulaşılmıştır. Egemen güçlerin kudretlerini ellerinde tutabilmek adına kurguladıkları terörizmle sürdürmeyi arzuladıkları küresel modern kapitalizm özellikle gençlerin duygu ve düşünce dünyalarında çok daha derin tahribata sebep olmuştur. Zira gençlerin gelişim

psikolojilerinin getirdiği dönemsel sorunların çözüm yeri aile ve toplumsal düzen büyük hızla ama doğal döngüsünden uzak, suni olarak değiştirilmektedir. Kendini gerçekleştirme ideali sorgulama ve vicdani iç sese kulak vermekle başlayan bir mücadeledir. Bu mücadele peygamberlere dayatıldığı gibi cari sistemin, ataların kurdukları ve dayattığı düzenin devam ettirilmesine karşı durmak, hakikatin arayışı içerisinde olmaya sadakatle bağlı kalmaktır. Akıl baliğ olduktan sonra içine doğduğu ailesini bütün öğreti ve değerleriyle sorgulama, eleştirme yetisine sahip olan her gençte ilahi bir arayış olarak kodlanmış bu uğraş iyi niyet ve azimle sürdürüldüğünde insana verilmiş büyük nimettir. Zira anne ve babasını dahi sorgulama, onlara itaat edip etmeme arasında verilen mücadele alsında kendini yeniden doğurtmanın çok boyutlu olduğunun denemeleridir. Doğru-yanlış, günah-sevap, güzel-çirkin olanın tam olarak anlamlandırıldığı bu evredeki sorgulamada ailenin çocuğa sunduğu iletişim ve çözüm bulma becerileri fitrata uygun olduğu takdirde dini açıdan saalıklı bir gelişme süreci devam etmektedir. Aksi durumda dahi kendilik algısıyla Hz. İbrahim örneğinde olduğu gibi babasının ölümle, çevresinin onu sürgüne yollamakla tehditlerine karşı temiz niyetle hakikati bulma arayışı onu müstesna bir makama yükseltmiştir.

Sufiler için en güzel örnek olan Hz. Peygamber'in çocukluğu, gençliği, evliliği, tevhid mücadelesi, cihadı, sosyal ilişkileriyle birlikte onlara yön veren iman, ibadet ahlaka dair uygulamaları seyr-i sülukun esaslarını teşkil etmiştir. Her insanın ilahi takdirle çizilmiş kaderi onun bir nevi seyri olmakla birlikte kimlerle sülük edeceği tercihine bırakıldığı için gençlerin kimi örnek alacakları, kimin eteğinden tutacakları mühimdir. Geçmişte bireysel özgürlük, rasyonalist aklın ilahlaştırdığı şişirilmiş benlik anlayışıyla süslenerek sunulan kimseye itaat etmeden kendini keşfet ve geliştir güdüsü ilginç bir tezat olsa da modern ve popüler bir meslek olan yaşam koçluğuyla önemli bir partner kazanmıştır. Müslümanlar arasında dahi sorgulanan müşhidin işlevinden hemen hemen hiç farkı olmayan yaşam koçları psikolojik danışmanlık hizmetlerinde nefsanî olumsuz isteklerin ve dürtülerin kontrol edilip terbiye edilmesinde giderek daha fazla kullanılmaya başlanmıştır (Newsom, 2008, 13). Birçok başarılı kişinin desteğini aldığı yaşam koçları kişilerin hayatlarını neredeyse tamamen programlamaktadırlar. Bu anlamda günümüzde bireyin iradesinin hiçe sayıldığı tezleriyle çağın gerisinde kaldığı iddia edilen tasavvufi geleneğin aktarıcıları olan hakiki müşhidler psikolojik ve ruhani tekamül için elzem şahsiyetler olarak gençlerin iç çatışmalarında onlara yardım edebileceklerdir. Kendini gerçekleştirme arzusunu taşıyan genç önce kendisini, çevresini ve bunları var edeni doğru tanımlamalıdır. Kendini tanımakla başlayan seyirde genç tıpkı hastanın doktora olan ihtiyacında olduğu gibi maneviyat uzmanından yardım almalıdır. Birçok alanda ihtiyaç duyulan manevi yardım insan bütünlüğü için elzemdedir. Çünkü onu yaratan ancak kendisini terbiye ettiğin kurtuluşa ereceğini bildirmektedir.

Nefsini tanıma oldukça zorlu bir süreç olduğu için ehil bir müşhidden el alınmalıdır. Tasavvuf geleneğinin pratik ettiği seyr-i süluk ile zühd, kanat, şükür, sabır, infak, mücahede, isar, ihsan halleri, İslam'ın imani, ameli ve ahlaki umdelerini ehil kılavuzların desteğiyle tecrübe etme imkanı bulan gençler, modern küresel kapitalizmin nesneleştiren döngüsünden kurtulma fırsatı bulabileceklerdir. Üretim ve tüketimin ilahi esastan uzak, insan ve doğanın yapısına tezat belirli kişilerin para ve gücü ellerinde toplamalarına yarayan sistemin modern kölesi olmaktan kurtulmanın tecrübe edilmiş yollarından biri tasavvuftur. Bilinç ve ahlaktan yoksun bir şekilde tepki gösterildiğinde de kurgulanmış terörizmle yine aynı merkezlere hizmet etmekle birlikte bütün insanlık için barış ve esenlik dini olan İslam'a zarar verilmektedir. İslam'ın ihsan boyutunda yaşanması prensibini benimseyen tasavvuf bütün varlığa ilahi ahlak mucibince davranma zerafet ve nezaketi sergilemiştir. İslam medeniyetinin her boyutunda karşılaşılan tasavvuf sevginin kuşatıcılıkla dünyadaki şiddet ve terörün sebebi olan adaletsizliği evrensel ahlakla insanlığın hizmetine sunabilecek özelliklere sahiptir, yeter ki talep edilsin.

KAYNAKÇA

- Adams, James F. (1995). *Ergenliği Anlamak*. (Yay. Haz: Bekir Onur), Ankara: İmge Kitabevi.
- Ahmet Yesevi (2016). *Divan-ı Hikmet*. ed. Mustafa Tatçı, Ankara: Merkez Reprö Basım.
- Aktaş, Murat (2014). Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:13, No:1.
- Albayrak, Ahmet (2002). Ergenlerin Dini Gelişiminde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, (Ed. Hayati Hökelekli), Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Altun, Altun (2016). Avrupa'da Bir Hegemonya Aracı Olarak İslamofobi, Irkçılık ve Pegida. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 5-Mayıs.
- Arınaner, Neda (1980). *Din Psikolojisine Giriş-I*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Arkoñaç, Sibel A. (2012). *Sosyal Psikolojide İnsanları Anlamak: Deneysel ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Atay, Hüseyin (1997). Nefis. *A.Ü.İ.F. Dergisi*, Ankara: İlahiyat Fakültesi Yayınları, C: XXXVII, S:1.
- Avşar, Bozkut Zakir (1992). *Kitle İletişim Araçları ve Terör*. İstanbul: Kamer Yay.
- Bahadır, Abdülkerim, (2002). Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (Ed. Hayati Hökelekli), Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Barn, H ilal, (2016). *İslamofobi ve DAES*. İstanbul: Tezkire Yayınları.

- Barkan, Ömer Lütfi (174). Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler. *Vakıflar Dergisi*, II, 1974.
- Bayraktutan, Serdar (2013). *Anne Ben Geldim*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Benard, Cheryl (2003). *Civil Democratic İslam*. Santa Monica: Rand Corporation.
- Bhatia, Kartika; Ghanem, Hafez (2017). How Do Education and Unemployment Affect Support for Violent Extremism? Evidence from Eight Arab Countries. *Brookings Institution*.
- Bureau of Justice Statistics. (2009). *Criminal victimization*.
- Bocok, R. (1993). *Tüketim*. (Çev. İrem Kutluk). Ankara: Dost Kitabevi.
- Bottomore, Tom (1987). *Siyaset Sosyolojisi*. (çev.Erol Mutlu), Ankara: Teori Yay.
- Butterfield, F. (2002). Teenagers are sentenced for killing two professors. *New York Times*, April 5.
- Canatan, Kadir (2007). "Hollanda'da Anti İslamist Bir Hareketin Anatomisi: Pim Fortuyn Hareketi", Ed. Kadir Canatan, Özcan Hıdır, Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm, Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Çaşın, Mesut Hakkı (2008). *Uluslararası Terörizm*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Catalano, S. M. (2006). *Criminal victimization 2005*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics
- Cook, P. J., & Ludwig, J. (2002). *Gun violence: The real costs*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Curcânî, Seyyid Şerîf (2012). *Kitâbu't-Ta'rifât*. Beyrut: Darü'n-Nefais.
- Çağatay, Neşet (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çağır, Celal; Özer, Çetin (2011). Din ve Şiddet Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1.
- Çakmak, Muharrem (2014). "Ahiliğin Tasavvufi Temelleri ve Ahilik-Fütüvvet İlişkisi", *Hikmet Yurdu Düşünce Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 13.
- Çivilidağ, Aydın (2013). *Gelişim Süreci Odağında Ergenlik Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Demet, Gürüz; Eğinli, Ayşen Temel (2013). *İletişim Becerileri: Anlamak, Anlatmak, Anlaşmak*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Devran, Yusuf (2015). Medya ve Terör Sorunsalı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2.
- European Commission (2014). *Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism: Strengthening the EU's Response*, COM(2013) 941 final. Brussels.
- Foster, Dakota; Milton, Daniel (2018). *Children at War: Foreign Child Recruits of the Islamic State.*, V: 11, I: 6.
- Gander, Mary, J.; Gardiner, Harry W. (1995). *Çocuk ve Ergenlik Gelişimi*. (Der. Bekir Onur) Ankara: İmge Kitabevi.
- Geylani, Abdulkadir (2004). *Fütuhu'l Gayb*. (Ter. Abdulkadir Akççek), İstanbul: Alperen Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev.Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınlar.
- Gregg, H.S. (2014). Defining and Distinguishing Secular and Religious Terrorism. *Perspectives On Terrorism*, V: 8, I: 2.
- Hamburg, P. (2000). Body Image and Advertising. *Issue Briefs, Studio City, CA: Mediascope Press*.
- Hegel, G.W. (2003). *Tarihte Akıl*. (Çev. Önay Sözer). İstanbul: Kocabalçık Yay.
- Hökelekli, Hayati (1993). *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Hökelekli, Hayati (1998). Ergenlik Döneminde Dini Şüpheler. *Din Öğretimi Dergisi*, Ankara: MEB.
- Hökelekli, Hayati (1983). *Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniv. İlahiyat Fak.
- Hurlock, E.B. (1987). Ergenlikte Beden Gelişimi. (Çev. G. Günce). *Ergenlik Psikolojisi*, (Ed. B. Onur), Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık.
- İbrahim Hakkı, Erzurumlu (1999). *Mârifetnâme*. Terc. Faruk Meyan, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Jenkins, B. M. (1974). *International terrorism: A new kind of warfare*. The Rand Paper Series.
- Jensild, Arthur, T. (1974). *Gençlik Psikolojisi*. (Çev. İbrahim N. Özgür), İstanbul: Gün Matbaası.
- Kanat, S. (2014). Terörizmin Dünyü Bugünü Yarını: Siyasal Gerçekçi Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, C.19, S.3, 195-210.
- Kara, Mustafa (2014). *Günümüz Tasavvuf Hareketleri*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karşahin, Hakkı (2012). Gençlik ve Din. *Din Sosyolojisi El Kitabı*, (ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kaval, Musa (2015). Haçlı Seferi, Kapitalizm, Terörizm, Cihad. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Cilt: 8, Sayı: 40 V: 8 I: 40.
- Kaval, Musa (2016). İlköğretim Çağındaki Çocuklarda Görülen Olumsuz Davranışların Dini Eğitimle Olumlu Yönde Değiştirilmesi. *I. Uluslararası Kadın Çocuk Sağlığı ve Eğitim Kongresi*, İstanbul.
- Kaval, Musa (2018). Tasavvuf; Modern ve Post-modern Çatışmasına Çözüm Olarak Geleneksel Bir Düşünce. *Anemon Dergisi*, C.6, S.4.
- Kaval, Musa (2019). Tüketim Kültürü ve Tasavvufi Zühd Geleneği. *Anemon Dergisi*, C.7, S.1
- Kaya, Abdullah (2013). Anadolu'nun Türk ve İslâm Yurdu Haline Gelişinde Ahilerin Rolü ve Önemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, C. 7, S. 29.
- Khalil, J.; Zeuthen, M. (2016). *Countering Violent Extremism and Risk Reduction: A Guide to Programme Design and Evaluation*.
- Kılavuz, M., Akif (2002). Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, (Ed. Hayati Hökelekli), Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Kılıç, Mahmud Erol (2016). *Anadolu'nun Ruhu*. (Yay. Haz. Ercan Alkan), İstanbul: Sufi Kitap.
- Köse, Ali (2019). *Neden Müslüman Oldum: İhtida Öyküleri*. Ankara: DİB Yayınları.
- Kula, M., Naci (2002). Gençlik Döneminde Kimlik ve Din. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, (Ed. Hayati Hökelekli), Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Kuşeyri, Abdülkerim (2003). *Kuşeyri Risalesi*. (Çev. Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Köknel, Özcan (1997). *İnsanı Anlamak*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Lawless, M. (2008). "Terrorism: An International Crime," *Canadian Military Journal*, I: 9, No 2.
- Le Bon, Gustave (2001). *Kitleler Psikolojisi*. (Çev. Tolga Sağlam), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Liogier, R. (2012). *İslamlaşma Efsanesi*. (Çev. Hande Turan Abadan), İstanbul: Epos.
- Luizard, P. J. (2016). *İŞİD Tuzağı*. (Çev. Yasemin Özden Charles), Ankara: İletişim Yayınları.
- Mannik, E. (2009). üTerrorism: Its past, present and future prospects. (Ed.Saumet, A.) *Religion and Politics in Multicultural Europe: Perspectives and Challenges*, Tartu: Tartu University Press.
- Mevlânâ, Celaleddin (1990). *Mesnevi*. çev. Ç. İzbudak, göz. geç. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, M.E.B. Yay.,
- Mccauley, Clark; Moskalenko, Sophia (2007). Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism. *Terrorism and Political Violence*.
- Narula, Sunil (2004). *Psychological Operations (PSYOPs): A Conceptual Overview, Strategic Analysis*.V. 28, No. 1.

- National Gang Intelligence Center (2009). *National gang threat assessment*. Retrieved from www.fbi.gov/stats-services/publications/national-gang-threatassessment-2009-pdf.
- Newsom, G. (2008). *A Work Behavior Analysis of Executive Coaches*. North Carolina: North Carolina Üniversitesi
- Odhiambo, E. O. S. (2014). Religious Fundamentalism and Terrorism. *Journal of Global Peace and Conflict*, V:2, I:1.
- Özbay, Haluk; Öztürk, Emine (1995). *Gençlik*. İstanbul: İletişim Yay.
- Peker, Hüseyin (1993). *Din Psikolojisi*. Samsun: Sönmez Matbaası.
- Rosenau, P. M. (1992). *Post-modernism and the Social Sciences*. Princeton: Princeton University Pres.
- Santrock, John. W. (1993). *Adolescence An Introduction*. Wisconsin: Brown and Benchmark Publishers.
- Seifert, Kathryn (2012). *Youth Violence :Theory, Prevention, and Intervention*. New York: Springer Publishing Company.
- Sickmund, M.; Sladky, T. J.; Kang, W.; Puzanchera, C. (2008). *Easy Access to the census of juveniles in residential*. Washington DC: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Sipehsâlâr, M. Feridun (1977). *Mevlânâ ve Etrafındakiler*. İstanbul: Tercüman Yay.
- Steer, L.; Ghanem, H., and Jalbout, M. (2014). Arab Youth: Missing Educational Foundations for a Productive Life?. Washington D.C.: Center for Universal Education at Brookings.
- Sülemi, Ebu Abdurrahman (2016), *Nefis: Kusurları ve Tedavileri*. İstanbul: Semerkand.
- Sülemi, Ebu Abdurrahman (2018), *Cevamiu Adabı's Sufiyye: Sufilerin Ahlakı*. İstanbul: Semrkand.
- Tuncay, Suavi (2000). Türkiye'de Gençlik Sorunlarının Psikolojik Boyutu. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt: I, Sayı1.
- Thompson, Ian (2004). *Odaktaki Sosyoloji Din Sosyolojisine Giriş*. (Çev. Bekir Zakir Çoban), İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Tzu, Sun (1992). *Savaş Sanatı*. (çev. S. Kılıçarslan), İstanbul: Anahtar Yayınları.
- Uludağ, Süleyman (1996). *Fütüvvet. DİA*, Ankara: TDVY.
- Usta, Mustafa (2001). *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Kurumsallaşma ve Ekolleşme Sorunları*. İstanbul: İfav Yayınları.
- United States Institute of Peace (2014). *Special Report 348, June 2014*. Available at: https://www.usip.org/sites/default/files/SR348-Why_do_Youth_Join_Boko_Haram.pdf
- Vadim, R. Atnashev (2016). Impact of Islamophobia and Human Rights: The Radicalization of Muslim Communities. *Eradicating Terrorism from the Middle East*, (ed. Alexander R. Dawoody), Switzerland.
- Widom, C. S.; Maxfield, M. G. (2001). *An update on the "Cycle of Violence"*. Washington, DC: US Department of Justice Office of Justice Programs, National Institute of Justice.
- Windmiller, Myra (1995). Ahilik Gelişimi ve Ahilik Davranış. (Çev. Dernet Öngen), *Ergenliği Anlamak*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Wulff, David, M. (1996). The Psychology of Religion: An Overview. *Religion and The Clinical Practice of Psychology*, (Ed. Edvard, P. Shafranske), Washington: American Psychological Association.
- Yazıcıoğlu, Yahşi (2013). Ergen Genel Özellikleri ve Ergenle İletişim. *Çocuk ve Ergen Bakımı*, (ed. Abdülkadir Öztürk), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Yılmaz, F. (2008). *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*. Ankara: USAK Yayınları.